

Næringsutvikling og attraktivitet Rv13-regionen

KNUT VAREIDE og HANNA NYBORG STORM

TF-notat nr. 56/2010

TF-notat

Tittel:	Næringsutvikling og attraktivitet Rv13-regionen
TF-notat nr:	56/2010
Forfatter(e):	Knut Vareide og Hanna Nyborg Storm
Dato:	20. desember 2010
Gradering:	Åpen
Antall sider:	52
Framsidedfoto:	
ISBN:	978-82-7401-419-0
ISSN:	1891-053X
Pris:	160,-
	Kan lastes ned gratis som pdf fra telemarksforskning.no

Prosjekt:	Attraktivitet langs tre dimensjoner
Prosjektnr.:	20100820
Prosjektleder:	Knut Vareide
Oppdragsgiver(e):	IS Fjordvegen

Resymé:

Dette notatet er en analyse av næringsutvikling og attraktivitet i Rv13-regionen. Først beskrives utviklingstrekk i Rv13-regionen med hensyn til befolkning og arbeidsplasser. Deretter beskrives utvikling i næringslivet gjennom NæringsNM, som måler nyetablering, vekst og lønnsomhet i næringslivet. I den siste delen av notatet presenterer vi to modeller for å analysere attraktivitet. Attraktivitetsbarometeret, som vi tidligere har utviklet, er en metode for å måle attraktivitet som bosted. Dernest presenterer vi en nyutviklet analysemodell som vi har kalt Attraktivitetspyramiden. Attraktivitetspyramiden er en helhetlig modell hvor regioners utvikling forklares av tre typer attraktivitet. Det er attraktivitet som bosted, attraktivitet som besøkssted og attraktivitet for bedrifter i basisnæringer.

Telemarksforskning, Boks 4, 3833 Bø i Telemark. Org. nr. 948 639 238 MVA

Forord

Denne rapporten er dels en videreføring av tidligere næringsanalyser, og dels en helt ny analysemetode kalt Attraktivitetspyramiden.

Utviklingen i Rv13-regionen blir i denne rapporten beskrevet i fire kapitler. I de tre første kapitlene vil en kjenne igjen tema og indikatorer fra tidligere næringsanalyser. Først ser vi på utviklingen med hensyn til befolkning og arbeidsplasser. Deretter beskrives utviklingen i næringslivet gjennom NæringsNM. Attraktivitetsbarometeret i kapittel 3 beskriver steders attraktivitet for bosetting.

I det siste kapitlet i rapporten presenterer vi for første gang en ny analysemetode for å forklare vekst og nedgang i regioner: Attraktivitetspyramiden.

Attraktivitetspyramiden handler om at steders utvikling er et resultat av stedenes attraktivitet på tre områder: Attraktivitet for bedrifter i basisnæringer, attraktivitet for besøk og attraktivitet som bosted. Rv13-regionen har blitt analysert med hensyn til sin attraktivitet på disse tre områdene.

Rv13-regionen består av 16 kommuner langs Riksvei 13, fra Sandnes i sør til Førde i nord.

Oppdragsgiver for denne analysen er IS Fjordvegen.

Metodeutviklingen til Attraktivitetspyramiden er delvis finansiert av Oslofjordfondet, som har som formål å styrke forskning for regional innovasjon og utvikling.

Bø, 09. 12 2010

Knut Vareide
Prosjektleder

Innhold

1. Befolkning og arbeidsplasser	7
2. NæringsNM	15
3. Attraktivitetsbarometeret	29
3.1 Hva forklarer bostedsattraktivitet?.....	31
4. Attraktivitetspyramiden	34
4.1 Besøksnæringer.....	36
4.2 Basisnæringer	38
4.3 Bosted	40
4.4 Profil	41
4.5 Attraktivitet og utvikling.....	43
4.6 Samlet attraktivitet	48

Sammendrag

Denne rapporten er en analyse av næringsutvikling og attraktivitet i Rv13-regionen. Første del tar for seg de generelle utviklingstrekkene med hensyn til befolkning, arbeidsplasser og næringsliv. Deretter har vi analysert Rv13-regionens attraktivitet for bosted, bedrifter og besøk.

Rv13-regionen strekker seg fra Sandnes i sør til Førde i nord, og omfatter kommunene langs Riksvei 13.

Rv13-regionen er en vekstregion, med høy vekst i både folketall og arbeidsplasser. Det er imidlertid store forskjeller i utviklingen mellom kommunene. Veksten finner først og fremst sted i sør og i nord. I sør er kommunene Sandnes, Forsand og Strand en integrert del av Stavangerregionen, som har landets beste næringsutvikling. Disse kommunene tar del i denne veksten. I nord er Førde et vekstkraftig senter i sin region. I kommunene mellom disse vekstsentrene er utviklingen langt mer variabel. Kommuner som Ulvik, Granvin, Balestrand og Odda har mistet mange arbeidsplasser de siste årene, og har også sterk nedgang i folketallet som et resultat av dette.

Næringslivets utvikling med hensyn til nyetableringer, vekst og lønnsomhet er preget av samme dynamikk. Den beste utviklingen finner vi i de tre sørligste kommunene Sandnes, Strand og Forsand, samt Førde i nord. Enkelte kommuner i midten har gode resultater, som Voss, Hjelmeland og Suldal. Andre har svake resultater, som Granvin, Eidfjord, Ulvik og Balestrand.

I siste del av denne rapporten ser vi på attraktivitet langs de tre dimensjonene besøk, bedrifter og bosetting.

Kommuner som Førde, Voss, Sandnes, Eidfjord og Ulvik er kommuner med høy konsentrasjon av besøksnæringer. Besøksnæringer er blant annet turisme, hvor Voss, Eidfjord og Ulvik har mange arbeidsplasser. Besøksnæringer er også handel, restauranter og aktiviteter, næringer som Førde og Sandnes har mye av. Noen av kommunene har mange bedrifter i basisnæringene. Dette er Hjelmeland, Odda, Vik og Forsand. Basisnæringer er primærnæringer, industri og teknologiske tjenester. En tredje gruppe kommuner er typiske bostedskommuner med høy utpendling. I denne gruppen finner vi Granvin, Strand og Gaular.

Når vi ser på utviklingen langs de tre attraktivitetsaksene de siste ti årene, finner vi godt samsvar mellom samlet attraktivitet og vekst i befolkning og arbeidsplasser. Kommunene nærmest Stavangerregionen har høyest attraktivitet, og har vært attraktive både som bosted og for bedrifter. De fleste kommunene i mellom har tapt mange arbeidsplasser i basisnæringene, og har samtidig vært lite attraktive som bosteder. Noen av disse kommunene har utviklet seg positivt med hensyn til besøksattraktivitet, som Eidfjord, Voss og Hjelmeland, og har fått vekstimpulser fra det. Førde har ikke vært spesielt attraktiv langs de tre aksene, men har likevel hatt god vekst. Store kommuner med senterfunksjoner har bedre forutsetninger for vekst, mens små kommuner uten slike senterfunksjoner må være mer attraktive enn gjennomsnittet for å unngå nedgang. Mange av kommunene i Rv13-regionen er små utkantkommuner som må arbeide ekstra hardt for å oppnå vekst.

Arbeid for å forbedre og utvikle riksvei 13, som binder disse kommunene sammen, vil åpenbart gi positive impulser til kommunene langs veien. Bedre framkommelighet til arbeidsmarkeder vil gi forbedret bostedsattraktivitet og derav bedre befolkningsutvikling. De nye kommunikasjonsløsningene som er planlagt i sør, med tunnel fra Strand til Stavanger, vil med stor sannsynlighet øke bostedsattraktiviteten til Strand, Hjelmeland og Suldal. Markedsføring av Rv13 slik at flere bruker veien, kombinert med satsing på bedret tilbud til reisende, vil bidra til å bedre besøksattraktiviteten til alle kommunene langs veien. For bedriftene vil bedre kommunikasjoner åpenbart være en fordel.

Innledning

Denne rapporten er bygd opp i fire hovedkapitler som har som hensikt å beskrive næringsutvikling og attraktivitet i Rv13-regionen.

Figur 1: Rapportens innhold.

I det første kapitlet presenteres statistikk over hovedtrekkene i befolkningsutviklingen og utviklingen av arbeidsplassene. Dette er de aller viktigste størrelsene for beskrivelse av regional utvikling.

I kapitlet om NæringsNM analyseres næringslivets utvikling på bakgrunn av nyetableringer, lønnsomhet og vekst. Dette er tre faktorer som til sammen gir en pekepinn på hvor godt næringslivet i regionene gjør det sammenliknet med næringslivet i andre regioner. Regioner som gjør det godt i NæringsNM har en tendens til også å ha høyere vekst i antall arbeidsplasser, men det finnes unntak.

Attraktivitetsbarometeret, som blir beskrevet i kapittel 3, har til hensikt å måle attraktiviteten som bosted i kommuner og regioner. Metoden er basert på nettoflyttingen. Noen ste-

der trekker til seg mer innflytting enn arbeidsplassveksten tilsier, og slike steder vil få vekst på grunn av høy bostedsattraktivitet.

I det siste kapitlet presenterer vi en ny modell kalt Attraktivitetspyramiden. I denne modellen defineres tre typer attraktivitet: Attraktivitet som bosted, attraktivitet for besøkende og attraktivitet for bedrifter. Attraktivitetspyramiden er en modell for å forklare hvorfor noen steder vokser, mens andre har nedgang. Attraktivitetspyramiden vil dermed gi analyser og forklaringer på den utviklingen som blir presentert i det første kapitlet om befolkning og arbeidsplasser. Attraktivitetspyramiden er også et verktøy for å utvikle strategier for steders utvikling.

1. Befolkning og arbeidsplasser

I dette kapitlet skal vi beskrive hovedtrekk i befolkningsutviklingen og arbeidsplassutviklingen¹. Befolkningsutviklingen i en region vil være et resultat av den samlede utviklingen i en region. En positiv befolkningsutvikling skaper vekst, men befolkningsveksten kan også være et barometer for at regionen er i en positiv utvikling. Regioner som har god næringsutvikling og som er gode bosteder, vil få en positiv befolkningsutvikling. Vekst i arbeidsplasser har tradisjonelt vært det viktigste virkemidlet for å få til vekst i folketallet. Vekst i arbeidsplasser er også et mål i seg selv for de fleste regioner.

Befolkningsutviklingen

Folketallet i Rv13-regionen har økt jevnt siden 1977. Hvert eneste år har det vært befolkningsøkning.

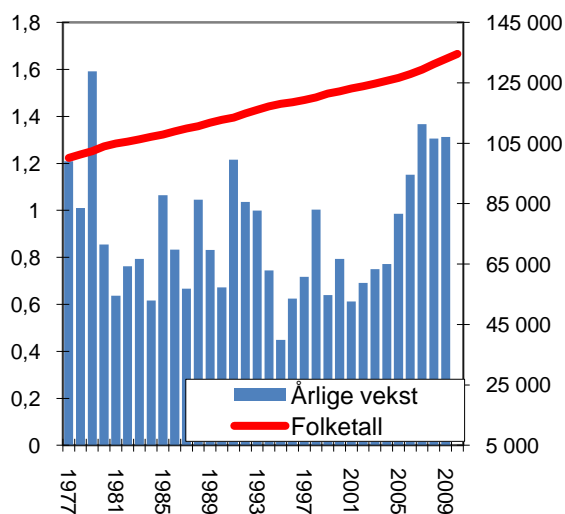
Fra 1977 fram til i dag har befolkningen økt med 12 prosent, fra 100 106 til 134 604.

Andel av Norges befolkning

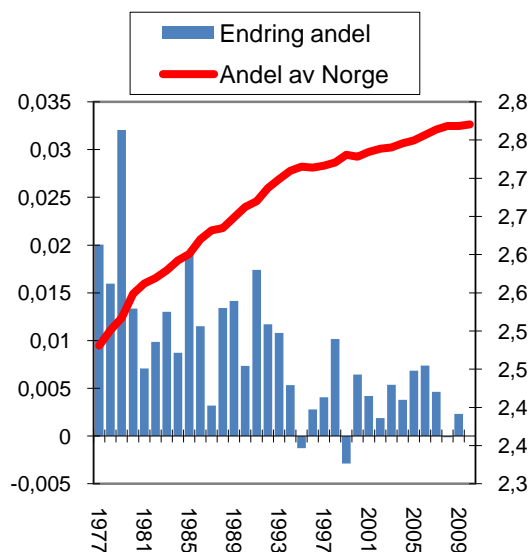
En annen måte å måle folketallsutviklingen på, er å se på et områdes andel av befolkningen på landsbasis, slik som i figur 3.

Befolkningen i Norge har økt i hele perioden, slik at et område med stabil befolkning vil få en stadig mindre andel av befolkningen.

Av figur 3 ser vi at folketallsutviklingen i Rv13-regionen har vært sterkere enn på landsbasis, og andelen av landets befolkning har økt nesten hvert eneste år etter 1977. Kun i tre år har befolkningen i Rv13-regionen hatt nedgang i andel av landets befolkning. Dette skjedde i 1995, 1999 og sist i 2008.

Figur 2: Folketallet (høyre akse) og årlige vekstrater i prosent (venstre akse) for Rv13-regionen.

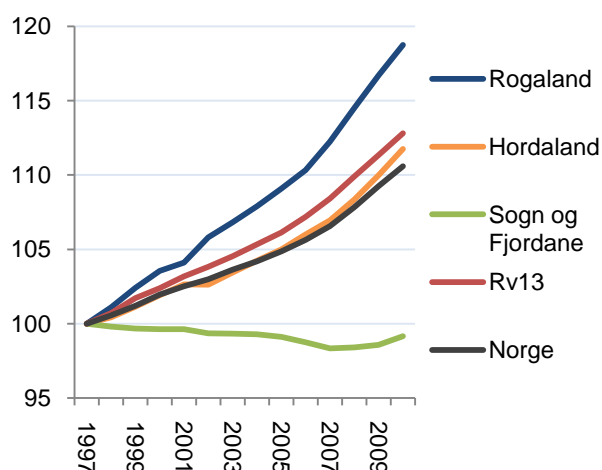

Figur 3: Rv13-regionens andel av befolkningen i Norge i promille (høyre akse), samt årlige endringer i denne andelen (venstre akse).

Befolkningen, sammenliknet med fylkene

Vi kan også sammenlikne befolkningsutviklingen i Rv13-regionen med den generelle utviklingen i tre fylkene kommunene ligger i og landet som helhet. I figur 4 ser vi hvordan befolkningsutviklingen i Rv13-regionen har vært etter 1997 sammenliknet med de tre fylkene og landsgjennomsnittet.

Rogaland har hatt sterkest vekst, men Hordaland har også hatt sterkere vekst enn landsgjennomsnittet. Rv13-regionen har hatt en vekst som er litt sterkere enn Hordaland, men ikke like sterk som Rogaland. Sogn og Fjordane har hatt folketallsnedgang i perioden.

Figur 4: Utvikling av folketallet Rv13-regionen, fylkene og Norge, indeksert slik at nivået i 1997=100.

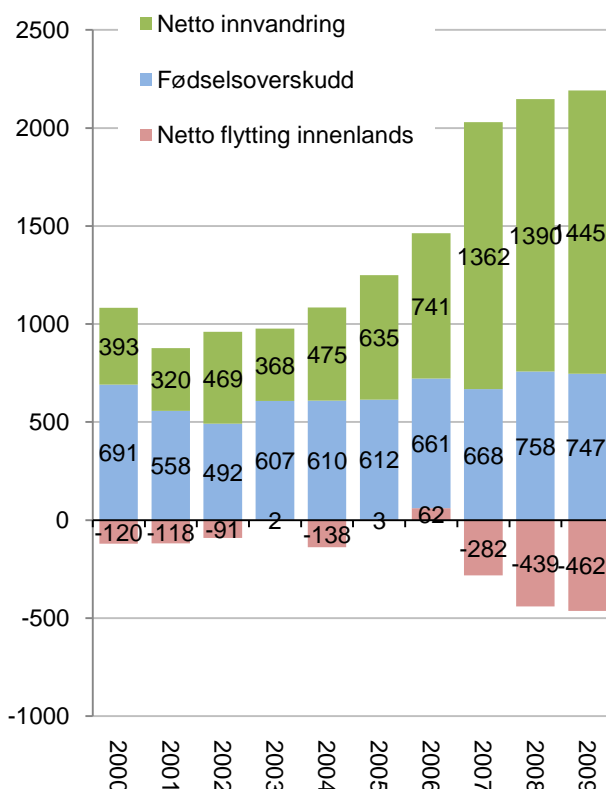
Folketallsutviklingen dekomponert

I figur 5 er befolkningsendringene i Rv13-regionen i årene 2000-2009 brutt ned på fødselsoverskudd, som er antall fødte minus døde, netto innenlands flytting og netto innvandring fra utlandet.

Til tross for at Rv13-regionen har hatt vekst i folketallet, har det vært en netto utflytting de fleste år. Utflyttingen var beskjeden de første årene i perioden, men har økt de siste årene. I 2008 og 2009 var netto utflytting over 400 personer.

Det har imidlertid vært et fødselsoverskudd som hvert år har bidratt positivt til folketallsutviklingen. De siste årene har det blitt født over 700 flere enn det har dødd.

Det har vært en stor økning i innvandring, fra rundt 400 i begynnelsen av perioden, til rundt 1400 de siste tre årene.

Figur 5: Fødselsoverskudd, netto innvandring og netto innenlandsk flytting i årene 2000-2009 i Rv13-regionen. Antall personer.

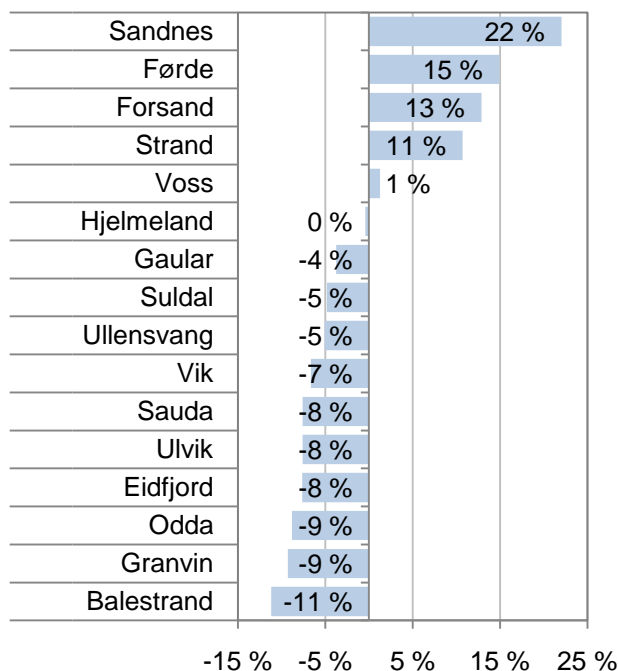
Variasjon mellom kommunene

Det er en del variasjon i befolkningsutviklingen mellom de 16 kommunene i Rv13-regionen.

Sandnes har hatt høyest vekst i folketallet etter 2000, og har økt befolkningen med 22 prosent. Førde, Forsand og Strand har også hatt sterk vekst, med mellom 11 og 15 prosent av folketallet. Voss har hatt en økning på rundt 1 prosent.

De andre kommunene i regionen har hatt nedgang i folketallet. Balestrand har hatt lavest vekst av de 16 kommunene, og har mistet rundt 11 prosent av folketallet.

Den gjennomsnittlige folketallsveksten i Norge har vært på 10 prosent denne perioden.

Figur 6: Prosentvis endring i folketallet fra 2000 til 2010 i kommunene i Rv13-regionen.

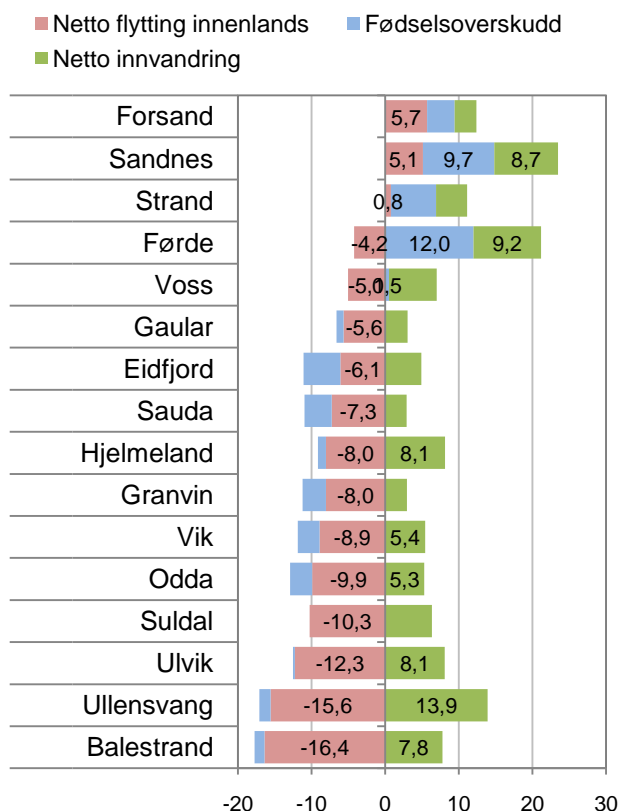
Dekomponert utvikling i kommunene

I figur 7 ser vi hvordan utviklingen i kommunene har vært, brutt ned for de tre komponentene i folketallsutviklingen.

Av de 16 kommunene i Rv13-regionen, har kun tre har hatt netto innflytting de siste ti årene. I Sandnes og Forsand har denne innflyttingen gitt en befolkningsvekst på over 5 prosent.

Førde har hatt høyest fødselsoverskudd, som har bidratt med en økning i folketallet på 12 prosent. Sandnes har også et stort fødselsoverskudd på 9,7 prosent. Kommunene som har fødselsoverskudd er også de som har best flyttebalanse. Dette fører til en litt yngre befolkning og en god fødselsbalanse.

Ullensvang er den kommunen som har høyest innvandring relativt til folketallet. Kommunen har også hatt høy utflytting. Innvandrere er mer mobile enn den øvrige befolkningen, og mange flytter videre etter første bosetting. Å ha høy innvandring kan derfor i neste omgang føre til høy utflytting.

Figur 7: Prosentvis endring i folketallet i kommunene i Rv13-regionen fra 2000 til 2010, dekomponert i prosent av folketallet.

Arbeidsplasser

Nest etter befolkningsutviklingen, er arbeidsplassutviklingen den viktigste faktoren i regional utvikling. Arbeidsplassvekst er ofte et mål i seg selv, men har også tradisjonelt vært et viktig virkemiddel for å få en god befolkningsutvikling.

Utvikling i antall arbeidsplasser

Antall arbeidsplasser i Rv13-regionen har økt fra 2000 til 2009. Det har vært spesielt sterk vekst i perioden 2005 til 2008. Antall private arbeidsplasser i 2009 var på 49 554. Dette var 7 681 flere arbeidsplasser enn i 2000, og tilsvarer en økning på 18 prosent.

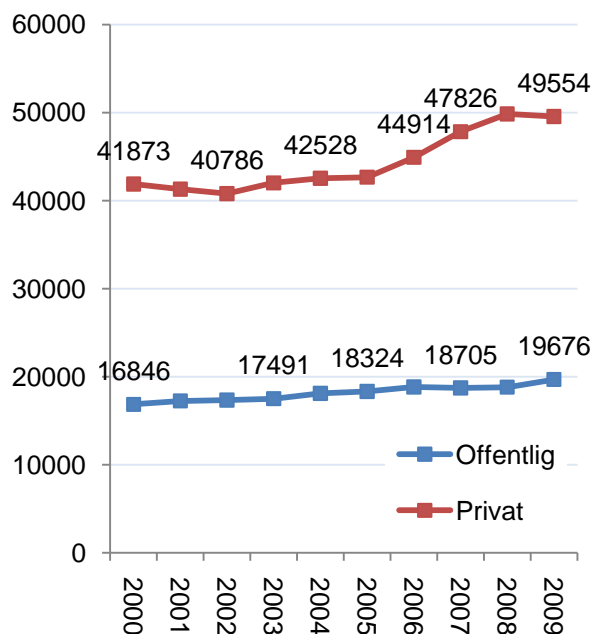
I offentlig sektor har antall arbeidsplasser økt jevnt. I 2000 var det 16 849 arbeidsplasser i offentlig sektor, mens antallet hadde økt til 19 676 i 2009. Antall arbeidsplasser har altså økt med 2 830 i perioden.

Utviklingen i sektorene

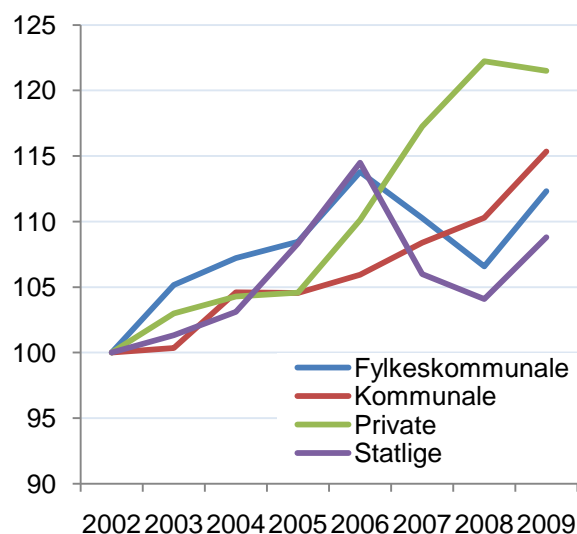
Bryter vi ned utviklingen i offentlig sektor i kommunal, fylkeskommunal og statlig sektor, får vi fram et mønster som vist i figur 9. Dette blir vist sammen med utviklingen i privat sektor.

Det har vært en sterk vekst i privat sektor fra 2002 til 2009. Her har antall arbeidsplasser økt med 21 prosent. Det har også vært en vekst i kommunal sektor på 15 prosent.

Fylkeskommunal og statlig sektor hadde vekst fram til 2006, deretter to år med nedgang, og igjen vekst fra 2008 til 2009. Det var 12 og 9 prosent flere arbeidsplasser i disse offentlige sektorene i 2009 sammenliknet med 2000.

Figur 8: Antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor for Rv13-regionen i perioden 2000-2009.

Figur 9: Utvikling i antall arbeidsplasser per sektor i Rv13-regionen, indeksert slik at nivået i 2002= 100.

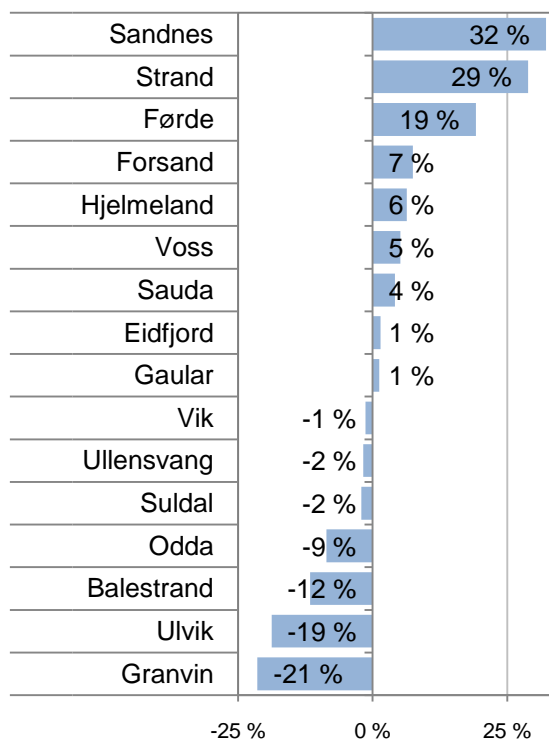
Arbeidsplassvekst i kommunene

Det er stor variasjon i utviklingen i antall arbeidsplasser i kommunene i Rv13-regionen.

I Sandnes har det vært en vekst i antall arbeidsplasser på 32 prosent fra 2000 til 2009. Også Strand og Førde har hatt sterk vekst med henholdsvis 29 og 19 prosent vekst.

Ni av de 16 kommunene i Rv13-regionen har hatt vekst, mens syv har hatt nedgang.

Granvin har hatt størst nedgang av kommunene, og har mistet 21 prosent av arbeidsplassene i perioden. Også Ulvik og Balestrand har hatt en sterk nedgang.

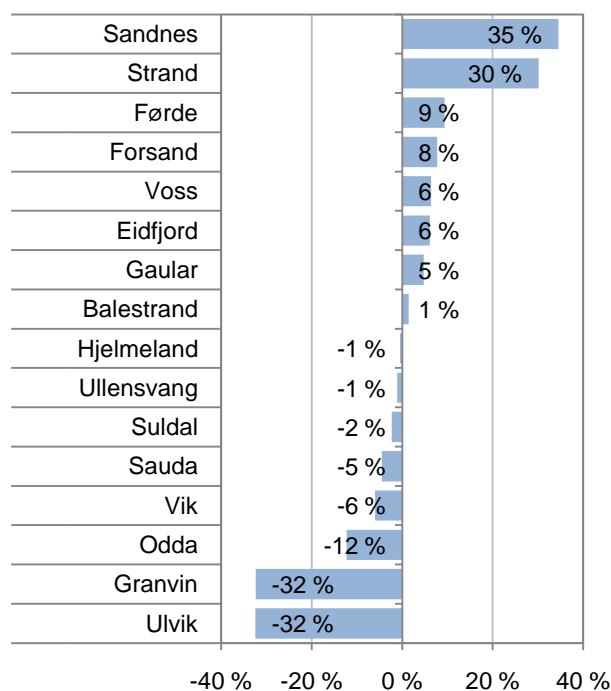
Figur 10: Prosentvis endring i antall arbeidsplasser i kommunene i Rv13-regionen fra 2000 til 2009.

Private arbeidsplasser i kommunene

Hvis vi ser på endringene i de private arbeidsplassene, ser vi at det er de samme kommunene som har hatt sterk vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet fra 2000 til 2009. Spesielt har Sandnes og Strand hatt høy vekst.

Balestrand har hatt vekst i private arbeidsplasser, til tross for at de har hatt nedgang i arbeidsplasser totalt. Hjelmeland og Sauda har hatt nedgang i private arbeidsplasser, men oppgang i arbeidsplasser totalt.

Ulik og Granvin er de to kommunene som har hatt størst nedgang i private arbeidsplasser i perioden. Disse har mistet 32 prosent av arbeidsplassene siden 2000.

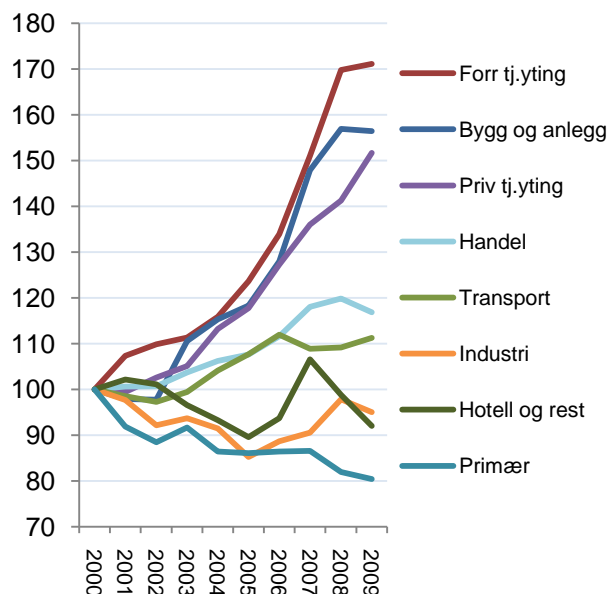
Figur 11: Prosentvis endring i antall arbeidsplasser i næringslivet i kommunene i Rv13-regionen fra 2000 til 2009.

Utvikling i bransjene

Figur 12 viser utviklingen i bransjene i privat sektor i Rv13-regionen fra 2000 til 2009. Vi kan se at de fleste bransjene fikk en liten nedgang i 2009.

Det er spesielt tre bransjer som har hatt sterk vekst i antall ansatte de siste ti årene. Det er forretningsmessig tjenesteyting, som har vokst med over 70 prosent siden 2000, bygg og anlegg og privat tjenesteyting.

Bransjene handel og transport har hatt moderat vekst, mens industri, hotell og restaurant og primærnæringene har hatt nedgang i antall arbeidsplasser fra 2000.

Figur 12: Utvikling i antall arbeidsplasser i forskjellige bransjer i Rv13-regionen, indeksert slik at nivået i 2000= 100.

Endringer i privat og offentlig sektor

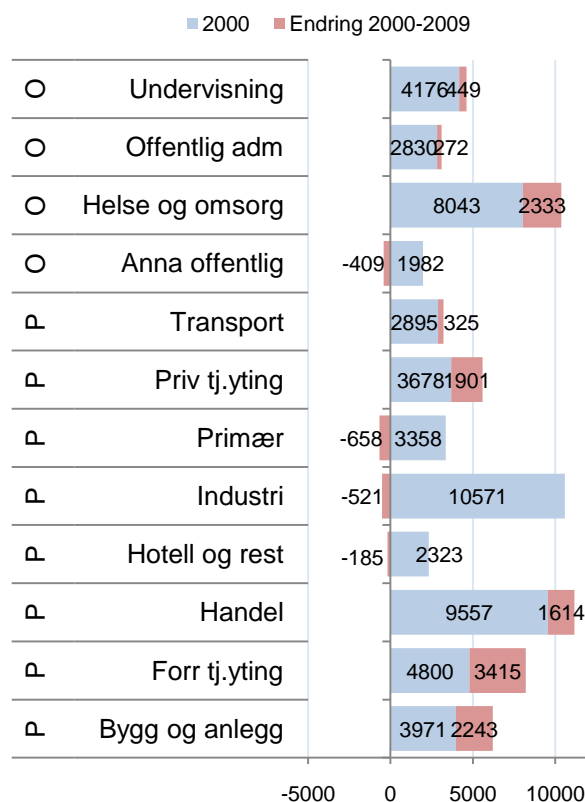
I figur 13 har vi vist antall arbeidsplasser i ulike bransjer i offentlig og privat sektor, samt endringene fra 2000 til 2009.

Industrien var største bransje i Rv13-regionen i 2000. I løpet av de siste ti årene har antall arbeidsplasser i industrien blitt redusert, mens det har vært en sterk vekst i handel og helse og omsorg. I 2009 er industrien tredje største bransje i Rv13-regionen.

Størst vekst i antall ansatte har det vært i offentlig helse og omsorg, som har økt med 2333 arbeidsplasser de siste ti årene.

Vi så at forretningsmessig tjenesteyting hadde høyest prosentvis vekst i figur 12. Veksten på omtrent 70 prosent fra 2000 til 2009 tilsvarte 3415 arbeidsplasser.

Bygg- og anleggsbransjen vokste også med over 2000 arbeidsplasser det siste tiåret, og fikk en vekst på 2243.

Figur 13: Antall arbeidsplasser i 2000 og endringene fra 2000 til 2009 i Rv13-regionen. P eller O til venstre angir om det er privat eller offentlig sektor.

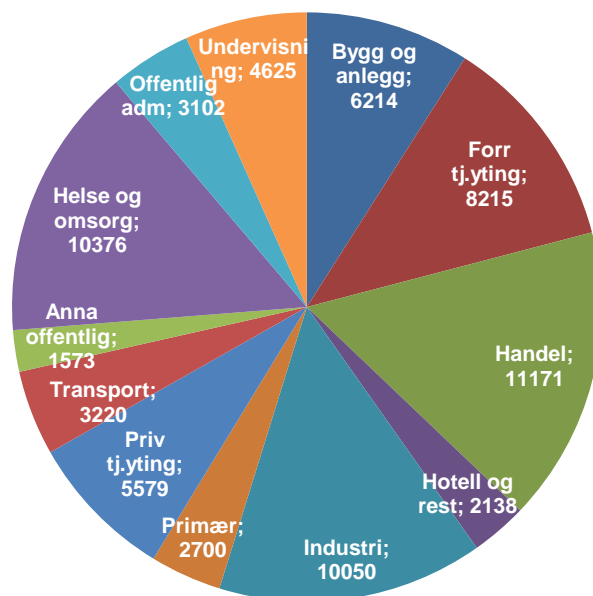
Næringsstruktur

Vi kan måle næringsstrukturen gjennom å se på hvordan arbeidsplassene i næringslivet fordeler seg på de ulike bransjene. En slik sammenlikning er gjort i figur 14.

Handel, offentlig helse og omsorg og industri er de tre største bransjene i Rv13-regionen i 2009.

Forretningsmessig tjenesteyting er fjerde største bransje.

Bygg og anlegg og privat tjenesteyting er også bransjer med over 5000 arbeidsplasser.

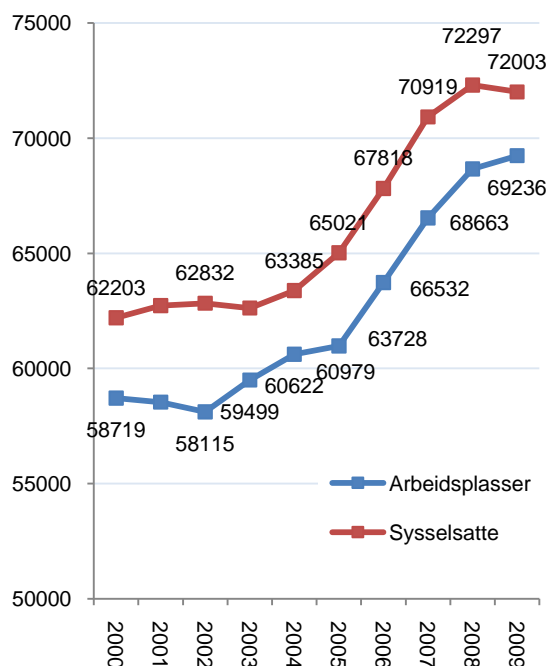
Figur 14: Antall arbeidsplasser i Rv13-regionen i ulike bransjer i 2009.

Arbeidsplasser og sysselsatte

Vi har så langt sett på antall arbeidsplasser i Rv13-regionen. Antall sysselsatte i Rv13-regionen er en del høyere enn antall arbeidsplasser.

I 2009 var det 72 003 sysselsatte i Rv13-regionen. Dette er 3 220 flere enn det er arbeidsplasser. Det betyr at det er en nettoppendling ut av Rv13-regionen på det samme antallet.

Netto utpendling er blitt redusert de siste årene. I 2007 var det 4 387 flere sysselsatte enn det var arbeidsplasser. Antall arbeidsplasser har økt hele perioden fra 2002, mens det har vært en liten reduksjon i antall sysselsatte fra 2008 til 2009.

Figur 15: Utviklingen i antall arbeidsplasser og antall sysselsatte i Rv13-regionen i perioden 2000-2009.

Pendling

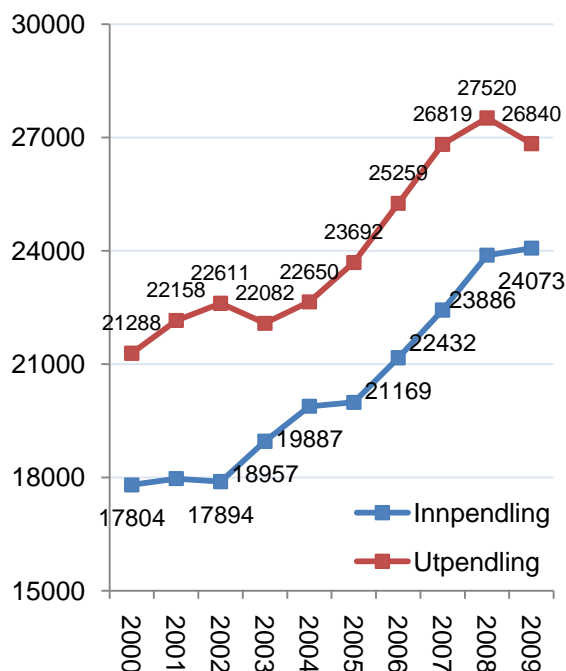
Antall personer som pendlet ut og inn av Rv13-regionen er vist i figur 16.

Antallet som pendlet ut av Rv13-regionen økte fra 21 288 i 2000 til 26 840 i 2009. Al- likevel har det vært en reduksjon fra 2008 til 2009. Ser vi på innpendlingen, har denne økt fra 17 804 til 24 073. Innpendlingen har økt hvert år. Det betyr at den gode arbeidsplass- utviklingen i regionen har redusert nettopend- lingen.

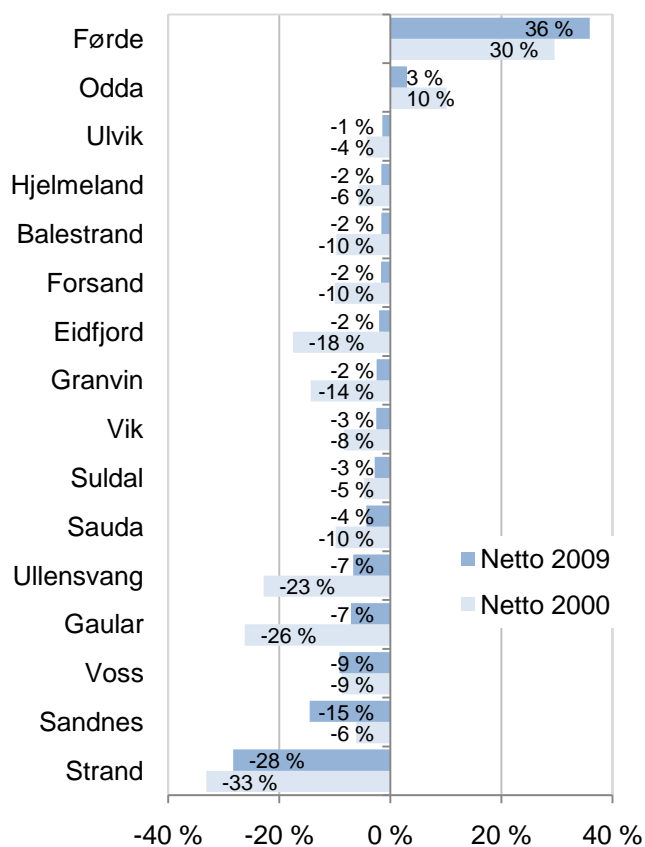
Nettopendling i Rv13- kommunene

Det er stor forskjell mellom kommunene i Rv13-regionen når det gjelder nettopendling- en. Førde har stor netto innpendling. I 2000 var denne på 30 prosent, mens den var økt til 36 prosent i 2009. Odda har også en netto innpendling på 3 prosent i 2009. Førde og Odda er de eneste kommunene med netto innpendling i regionen.

I den andre enden av skalaen har vi Strand, som er den kommunen med størst netto ut- pendling. Strand hadde en netto utpendling på 33 prosent i 2000, mens den hadde blitt redusert til 28 prosent i 2009.

Figur 16: Antall personer som pendler inn og ut av Rv13-regionen området i perioden 2000-2009.

Figur 17: Nettopendling i kommunene i Rv13-regionen som prosent av antall sysselsatte i 2000 og 2009.

2. NæringsNM

I dette kapitlet skal vi se på utviklingen i næringslivet. I en regional utviklingskontekst er næringsutviklingen viktig for å få vekst i arbeidsplasser i privat næringsliv, for dermed å kunne trygge og stimulere bosettingen. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelseⁱⁱ.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten av bransjestrukturen 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for effekten av bransjestrukturen 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 10. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren viser om regionen eller kommunen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette er etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andel lønnsomme foretak justert for bransjestrukturen. Den tredje indika-

toren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en andre indikator som justerer for bransjestruktur. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping.

Indikatoren ”næringslivets størrelse” er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen.

For hver indikator rangeres regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe.

Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Den regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av årets NæringsNM.

Nyetableringer

For å sammenlikne etableringsaktiviteten mellom ulike områder, bruker vi tre ulike indikatorer. *Etableringsfrekvensen* er antall nyregistrerte foretak i ett år i prosent av eksisterende foretak i begynnelsen av samme år. *Bransjejustert etableringsfrekvens* er et mål for hvor mange nyetableringer det er når vi justerer for effekten av bransjestrukturen. Den siste indikatoren for etableringer er *vekst i antall foretak*, som er etableringsfrekvensen fratrukket andelen som legges ned.

Etableringsfrekvens

I figur 18 ser vi hvordan etableringsfrekvensen i Rv13-regionen og Norge har beveget seg siden 2001ⁱⁱⁱ. De siste tre årene har etableringsfrekvensen på landsbasis sunket ganske mye, og er på et svært lavt nivå i 2009.

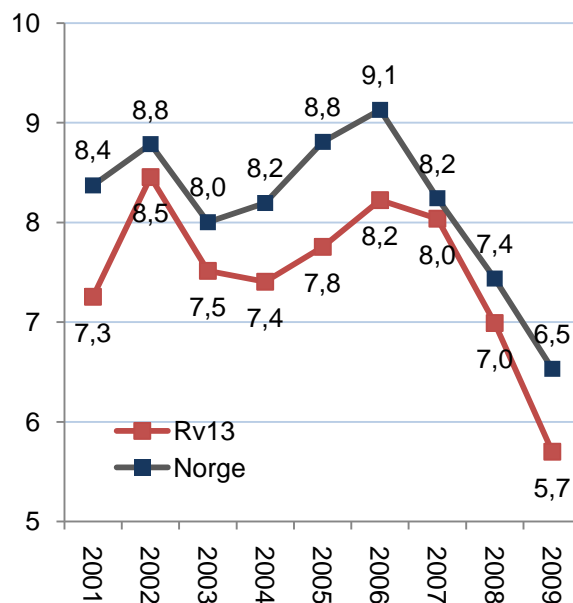
Rv13-regionen har samlet sett hatt en lavere etableringsfrekvens enn Norge i hele perioden. Etableringsfrekvensen for Norge blir imidlertid trukket kraftig opp av de største byene, slik at de fleste regionene ligger under landsgjennomsnittet. I 2007 var etableringsfrekvensen i Rv13-regionen nesten på landsgjennomsnittet, men forskjellen har økt de siste ti årene.

Vekst i antall foretak

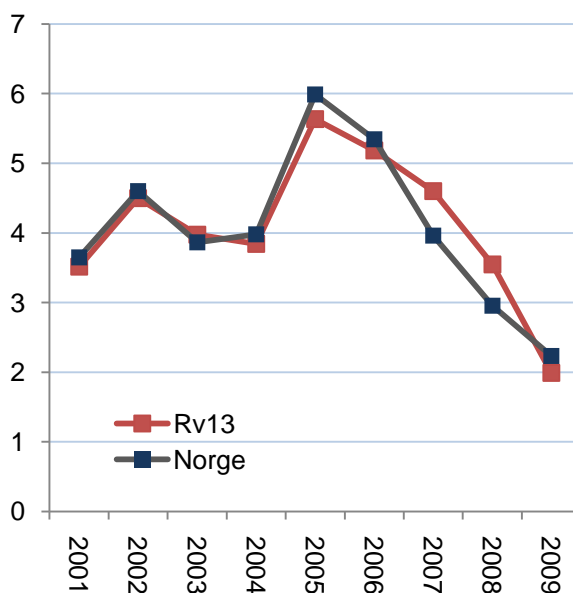
I figur 19 ser vi utviklingen i vekst i antall foretak. Det er det samme som etableringsfrekvensen fratrukket nedleggingsraten.

Rv13-regionen hadde høyere vekst i antall foretak enn landet ellers i 2007 og 2008. I 2009 var veksten i antall foretak under landsgjennomsnittet igjen.

Når Rv13-regionen er nærmere landsgjennomsnittet for vekst i antall foretak enn for etableringsfrekvensen, betyr det at det legges ned relativt færre foretak.

Figur 18: Etableringsfrekvens i Rv13-regionen og Norge i perioden 2001-2009.

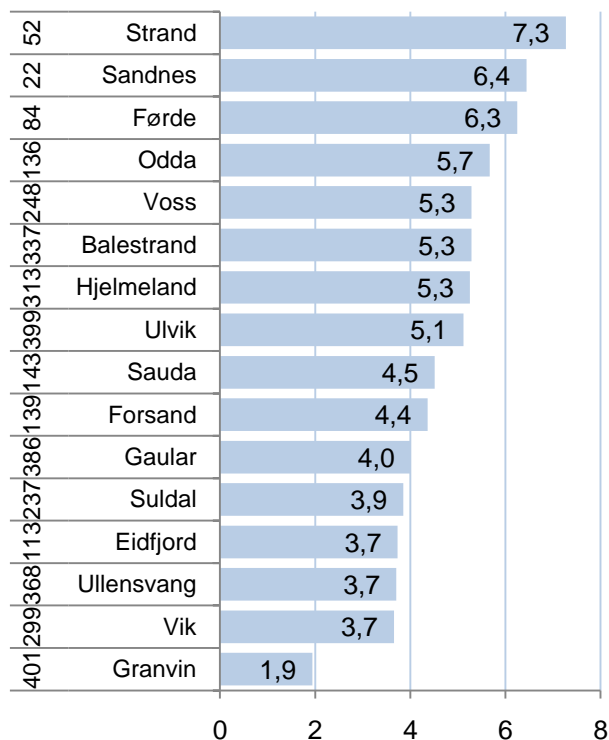

Figur 19: Prosentvis vekst i antall foretak i perioden 2001-2009 i Rv13-regionen og Norge.

Etableringsfrekvens i kommunene

Etableringsfrekvensen i de enkelte kommunene i Rv13-regionen er vist i figur 20. Det var bare Strand som hadde høyere frekvens enn landsgjennomsnittet i 2009. Sandnes og Førde hadde en etableringsfrekvens tett opp mot landsgjennomsnittet. Granvin hadde lavest etableringsfrekvens siste år.

Sandnes har høyest etableringsfrekvens de siste fem årene av kommunene i Rv13, og er nummer 22 av 430 kommuner. Strand og Førde har også hatt høy etableringsfrekvens de siste fem årene.

Figur 20. Etableringsfrekvensen i kommunene i Rv13-regionen i 2009. Tallene til venstre er rangering blant landets 430 kommuner mht etableringsfrekvens de siste fem årene.

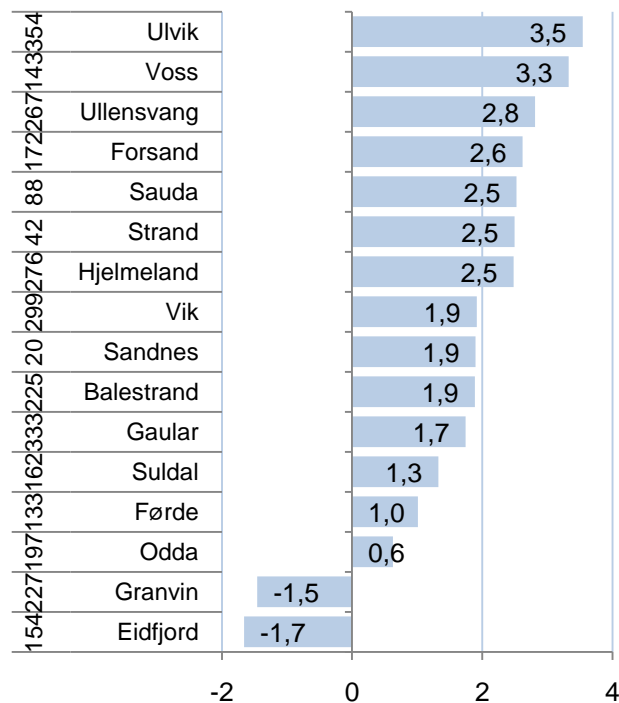
Vekst i antall foretak i kommunene

Veksten i antall foretak i kommunene er etableringsfrekvensen fratrukket andel nedlagte foretak.

Ulvik, Voss og Ullensvang hadde høyest vekst i antall foretak. Disse kommunene hadde ikke spesielt høy etableringsfrekvens, så den høye veksten i antall foretak må bety at det ble lagt ned få foretak i løpet av 2009.

I Granvin og Eidfjord ble antall foretak redusert i 2009.

Ser vi på vekst i antall foretak de siste fem årene, er det Sandnes, Strand og Sauda som har høyeste vekst. Sandnes er nummer 20 i landet med hensyn til vekst i antall foretak de siste fem årene.

Figur 21: Vekst i antall foretak i kommunene i Rv13-regionen i 2009. Tallene til venstre er rangering blant landets 430 kommuner mht vekst i antall foretak de siste fem årene.

Betydningen av bransjestrukturen

Det er store variasjoner i etableringsfrekvens mellom ulike bransjer.

Områder som har en stor andel av næringslivet i bransjer med høy etableringsfrekvens, vil automatisk få en høyere etableringsfrekvens enn områder med mange foretak i bransjer med lav etableringsfrekvens.

Vi ønsker derfor å bruke bransjustert etableringsfrekvens som en av indikatorene for etableringsaktiviteten. Vi beregner den bransjusterte etableringsfrekvensen som avstanden mellom faktisk og forventet etableringsfrekvens, gitt bransjestrukturen.

Resultatet av en slik analyse er vist i figur 22^{iv}. Vi ser av R^2 at over 83 prosent av forskjellene i fylkenes etableringsfrekvens kan forklares ut fra bransjestrukturen alene. Mye av de resterende 17 prosentene forklares av forskjeller i befolkningsveksten.

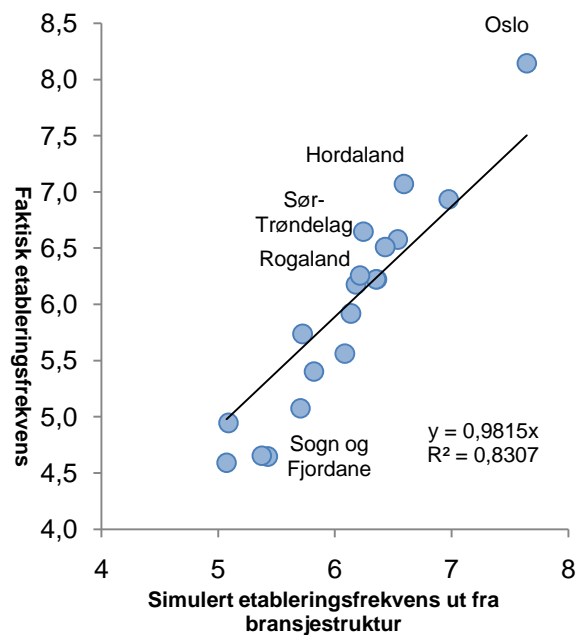
Bransjustert etableringsfrekvens er det samme som den vertikale differansen mellom fylkets posisjon i figuren og linjen som viser forventet etableringsfrekvens.

Bransjustert etableringsfrekvens

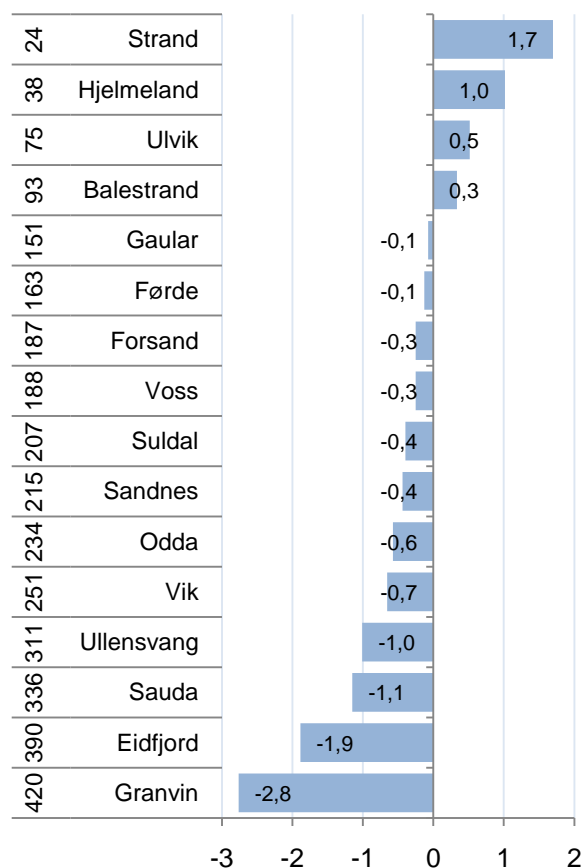
I figur 23 ser vi hvordan kommunene i RV13-regionen kommer ut når det gjelder bransjustert etableringsfrekvens.

Strand, Hjelmeland, Ulvik og Balestrand har høyere etableringsfrekvens enn bransjestrukturen tilsier. De andre kommunene har lavere etableringsfrekvens.

Særlig lav er den bransjusterte etableringsfrekvensen i Granvin, Eidfjord, Sauda og Ullensvang.

Figur 22: Sammenhengen mellom faktisk etableringsfrekvens i 2009, og forventet etableringsfrekvens gitt bransjestrukturen.

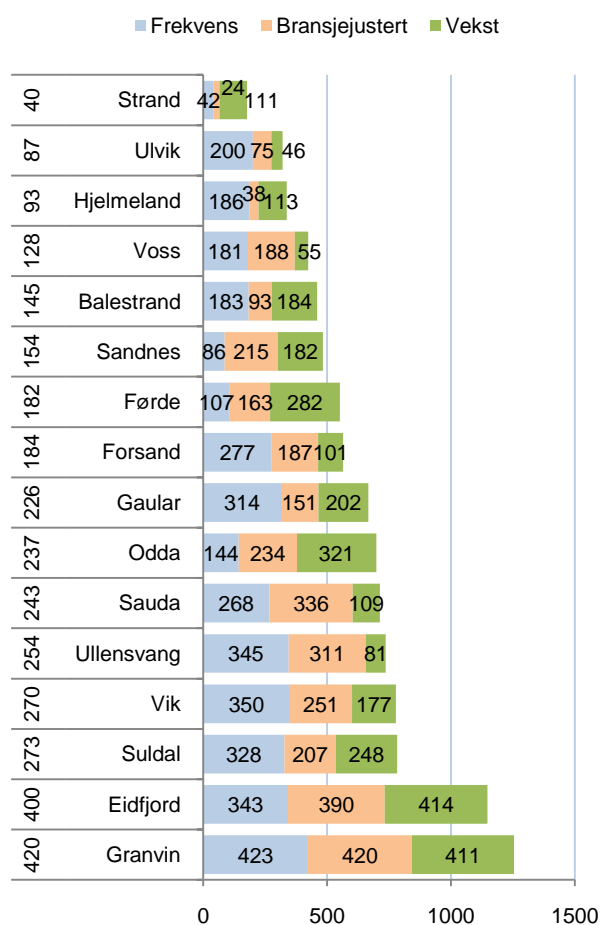
Figur 23: Bransjustert etableringsfrekvens for kommunene i RV13-regionen i 2009. Til venstre vises rangeringsnummer i blant de 430 kommunene i landet.

Etableringsindeksen for kommunene

For å oppsummere resultatene har vi laget en etableringsindeks, der vi har brukt de tre delindikatorne i en samlet etableringsindeks. Vi har summert rangeringsnumrene for å komme fram til de regionene som er best samlet sett når det gjelder etableringsfrekvens, vekst i antall foretak og bransjejustert etableringsfrekvens.

Strand, Ulvik og Hjelmeland har høyest skår på etableringsindeksen av kommunene i Rv13-regionen.

Eidfjord og Granvin skårer lavest.

Figur 24: Etableringsindeksen for kommunene i Rv13-regionen. Rangering blant de 430 kommunene i landet med hensyn til de tre ulike etableringsindikatorne er vist i figuren, og rangering for den samlede etableringsindeksen i 2009 er vist til venstre.

Lønnsomhet

Vi måler lønnsomheten i næringslivet i regionene ved hjelp av tre indikatorer. Den første indikatoren er *andel foretak med positivt resultat før skatt*. Andel lønnsomme foretak varierer mellom bransjer. Den andre indikatoren er derfor *andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for bransjestrukturen i regionene*. Den tredje indikatoren er *andel foretak med positiv egenkapital*. Den endelige lønnsomhetsindeksen er basert på regionenes rangering med hensyn til de tre lønnsomhetsindikatorerne.

Andel lønnsomme foretak

Andel lønnsomme foretak i Norge falt sterkt fra 2007 til 2008. Nivået i 2008 ble likt med det forrige bunnåret 2001.

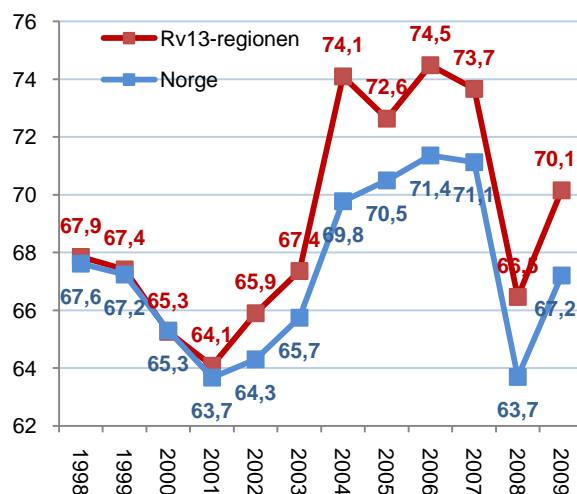
I 2009 økte andelen lønnsomme bedrifter med over fire prosent. Vi skal se senere at andel bedrifter med vekst sank, men likevel greide de fleste bedriftene å tilpasse seg lavkonjunkturen og bedre lønnsomheten.

Andel lønnsomme foretak i Rv13 har vært høyere eller lik landsgjennomsnittet i hele perioden som er målt. Mange år har lønnsomheten i Rv13-regionen vært mye bedre enn gjennomsnittet for Norge. Selv om lønnsomheten i både Norge og Rv13-regionen gikk mye ned fra 2007 til 2008, har lønnsomheten i Rv13-regionen holdt seg godt over gjennomsnittet.

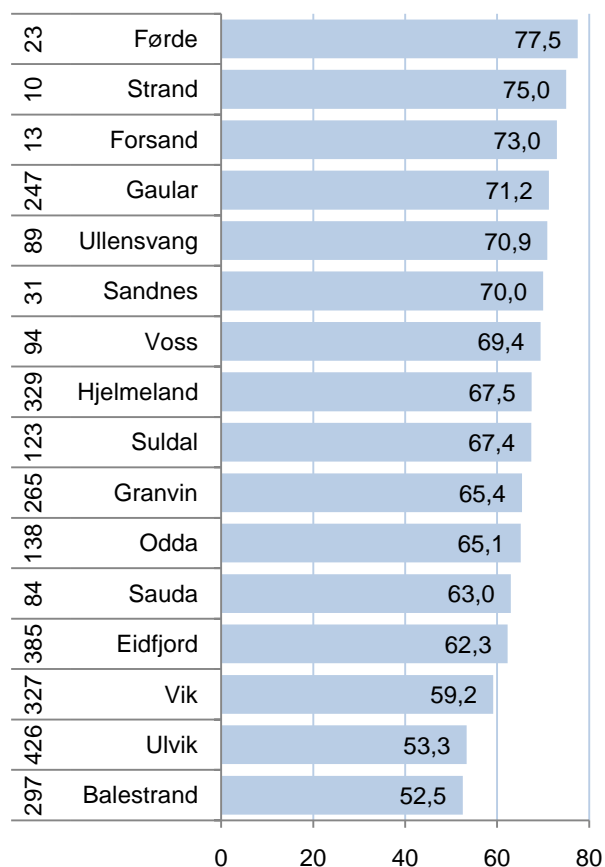
Andel lønnsomme foretak i kommunene

Førde, Strand og Forsand har høyest andel lønnsomme foretak av kommunene i Rv13-regionen i 2009. Det er ikke tilfeldig, disse kommunene er også blant de beste når det gjelder lønnsomhet de siste fem årene. Sandnes har også pleid å ha høy lønnsomhet i næringslivet, men er bare litt over middels i 2009.

Ulvik og Balestrand hadde bare litt over halvparten av foretakene positivt resultat i 2009. Ulvik har hatt dårlig lønnsomhet i mange år, og er blant de fem svakeste i landet.

Figur 25: Andel foretak med positivt resultat før skatt i Rv13-regionen og Norge i perioden 1998-2009.

Figur 26: Andel foretak i kommunene i Rv13-regionen med positivt resultat før skatt i 2009. Rangering blant landets 430 kommuner med hensyn til andel lønnsomme foretak siste fem år er vist helt til venstre.

Bransjustert andel lønnsomme foretak

Andelen foretak med positivt resultat varierer mellom de ulike bransjene. Vi kan justere for denne effekten gjennom statistiske metoder. Vi beregner da hvilken andel lønnsomme foretak en kommune ville hatt dersom andelen var lik landsgjennomsnittet i alle bransjene. Deretter bruker vi differansen mellom faktisk andel lønnsomme foretak og den forventede andelen ut fra bransjestrukturen som mål for bransjustert andel lønnsomme foretak.

Førde, Strand og Forsand er de mest lønnsomme, også etter at vi har justert for bransjestrukturen i disse kommunene. Det betyr at den gode lønnsomheten i næringslivet i disse kommunene ikke er knyttet til at bedriftene er i gunstige bransjer.

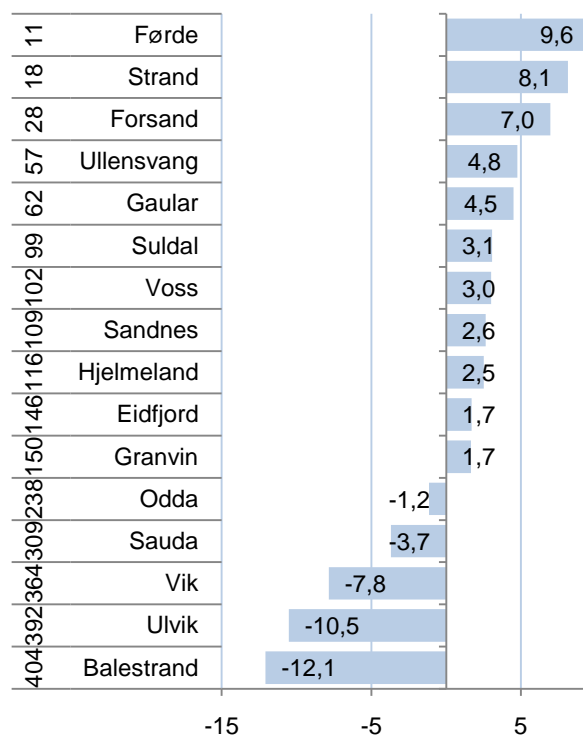
De fleste av kommunene i Rv13-regionen har god lønnsomhet i forhold til bransjestrukturen. Det er typisk for Vestlandet. Næringslivet i vest har generelt bedre lønnsomhet.

Andel foretak med positiv egenkapital

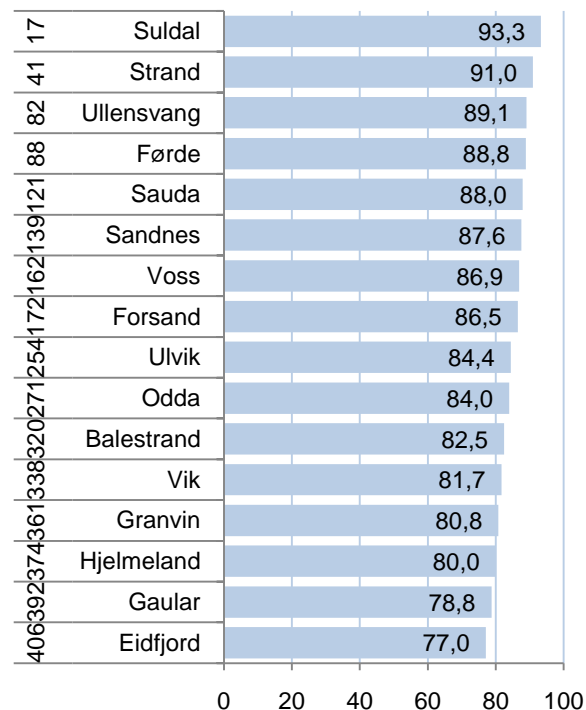
Den siste indikatoren for lønnsomhet er andelen foretak med positiv egenkapital.

Her er det Suldal, Strand og Ullensvang som er på topp, mens Gaular og Eidfjord har høyest andel foretak med negativ egenkapital.

Kommunene med best egenkapital er samtidig kommuner med høy lønnsomhet. Det er naturlig. God lønnsomhet bygger opp egenkapitalen i bedriftene, mens underskudd tapper egenkapitalen.

Figur 27: Bransjustert andel lønnsomme foretak i kommunene i Rv13-regionen i 2009. Rangering blant 430 kommuner vist til venstre.

Figur 28: Andel foretak med positiv egenkapital i kommunene i Rv13-regionen i 2009. Rangering blant de 430 kommunene i landet vist til venstre.

Lønnsomhetsindeksen

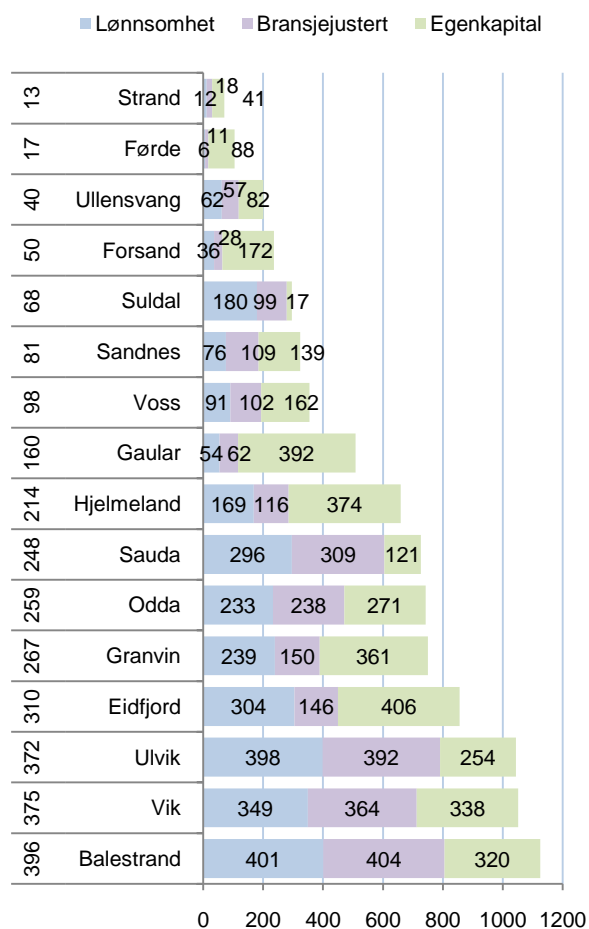
De tre indikatorene for lønnsomhet settes sammen til en lønnsomhetsindeks, som vist i figur 29.

Det er mange kommuner i Rv13-regionen som er høyt rangert med hensyn til lønnsomhet.

Strand er nummer 13 blant de 430 kommunene i hele landet, Førde er nummer 17.

Kommuner som Ullensvang, Forsand, Suldal, Sandnes og Voss er også blant de 100 beste kommunene.

Ulvik, Vik og Balestrand har svakest lønnsomhet.

Figur 29: Lønnsomhetsindeksen for kommunene i Rv13. Til venstre vises rangeringsnummer blant landets 430 kommuner for lønnsomhetsindeksen 2009. Tallene i figuren er rangeringsnummer for de tre lønnsomhetsindikatorne.

Vekst

Vi måler veksten i næringslivet i regionene ved hjelp av tre indikatorer. Den første indikatoren er *andel foretak med realvekst*. Den andre indikatoren er *andel vekstforetak, justert for bransjestrukturen i regionene*. Den tredje indikatoren er *andel foretak med vekst i verdiskapingen*. Den endelige vekstindeksen er basert på regionenes rangering med hensyn til de tre vekstindikatorene.

Andel vekstforetak

Andel vekstforetak i Norge var historisk høyt i 2007, da 66 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andelen vekstforetak sank bratt i 2008, og sank videre i 2009, da det var 47,5 prosent vekstforetak. Andelen vekstforetak i 2009 er det laveste som er målt.

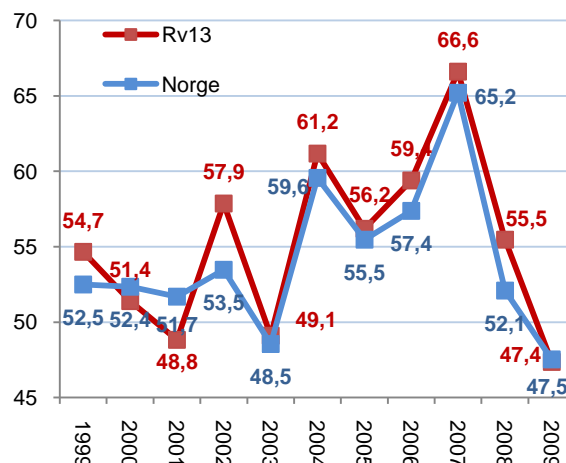
Andel vekstforetak i Rv13-regionen har beveget seg svært likt landsgjennomsnittet. Fra 2004 til 2008 var andelen vekstforetak litt over landsgjennomsnittet, men i 2009 var andelen vekstforetak en promille under.

Andel vekstforetak i regionene

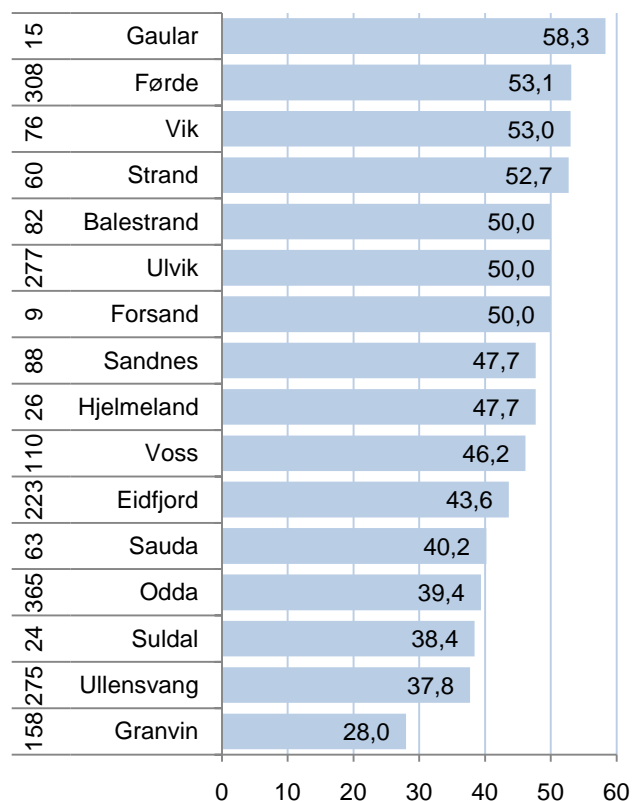
Mange kommuner på Vestlandet har en høy andel vekstforetak i 2009, når vi sammenlikner med Østlandet. Nivået er imidlertid lavere enn tidligere.

Gaular, Førde og Vik hadde høyest andel vekstforetak av kommunene i Rv13-regionen i 2009, mens Granvin fikk lavest andel.

I siste femårsperiode er det Forsand, Gaular, Suldal og Hjelmeland som har høyeste andel vekstforetak, mens Førde og Odda har hatt lavest andel.

Figur 30: Andel foretak i Norge og i Rv13-regionen med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i perioden 1998-2009.

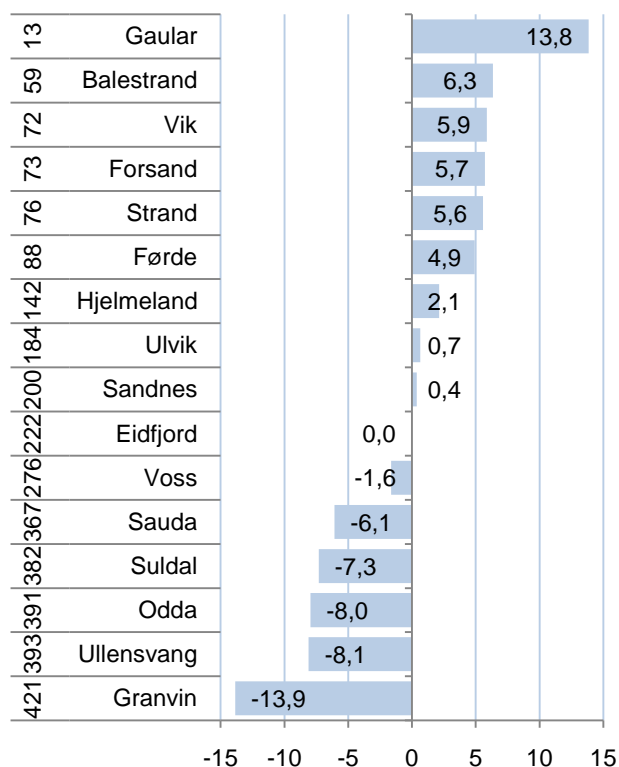
Figur 31: Andel foretak i kommunene i Rv13-regionen med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i 2009. Rangering blant landets 430 kommuner med hensyn til andel vekstforetak siste fem år er vist helt til venstre.

Bransjustert andel vekstforetak

Andelen vekstforetak varierer mellom de ulike bransjene. Vi kan justere for denne effekten gjennom statistiske metoder. Vi beregner da hvilken andel vekstforetak en kommune ville hatt dersom andelen vekstforetak var lik landsgjennomsnittet i alle bransjene. Deretter bruker vi differansen mellom faktisk andel vekstforetak og den forventede andelen ut fra bransjestrukturen som mål for bransjustert andel vekstforetak.

Med en slik metode er det Gaular, Balestrand og Vik som har høyest bransjustert andel vekstforetak.

Granvin, Ullensvang og Odda har lavest bransjustert andel vekstforetak.

Figur 32: Bransjustert andel vekstforetak i kommunene i Rv13-regionen. Rangering blant landets 430 kommuner vist til venstre.

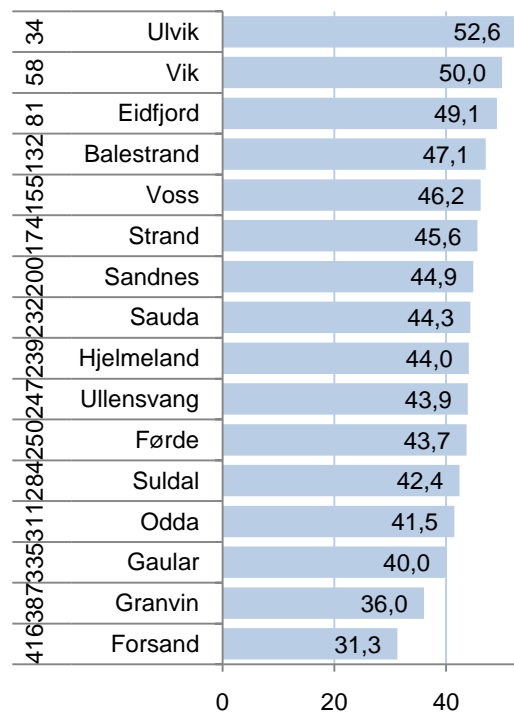
Andel med vekst i verdiskaping

Den siste indikatoren for vekst er andel foretak med vekst i verdiskaping. Verdiskaping er omsetningen fratrukket vareinnsatsen. Verdiskaping kan også regnes ut gjennom å legge sammen driftsresultatet og personalkostnadene. Verdiskapingen forteller hvor mye som er til fordeling mellom eiere, ansatte og det offentlige gjennom skatt.

Ulvik, Vik og Eidfjord hadde høyest andel foretak med vekst i verdiskaping i 2009 av kommunene i Rv13.

Forsand, Granvin og Gaular hadde lavest andel foretak med vekst i verdiskaping dette året.

Det er overraskende store forskjeller mellom resultatene med dette vekstmålet og vekst i omsetning.

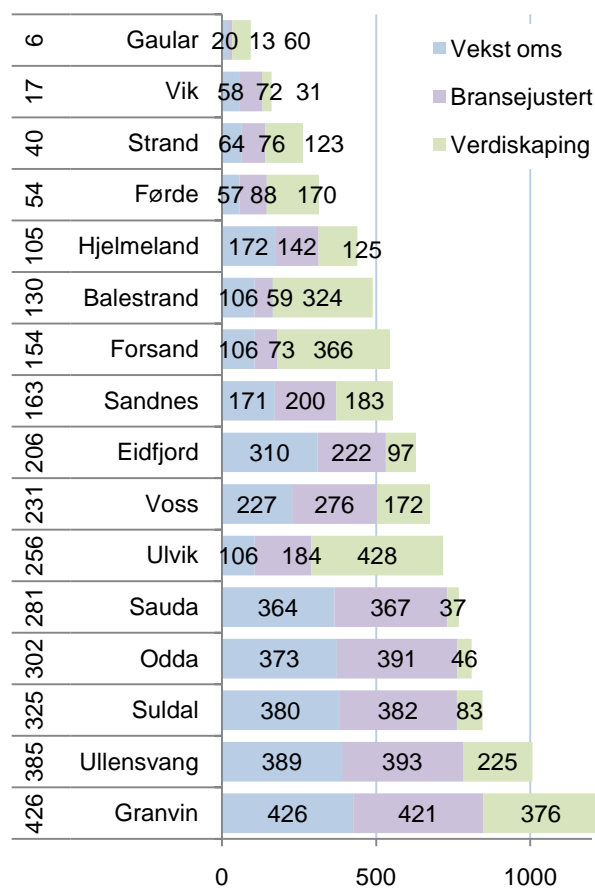
Figur 33: Andel foretak med vekst i verdiskaping i kommunene i Rv13-regionen fra 2008 til 2009. Rangering blant landets 430 kommuner vist til venstre.

Vekstindeksen

Vekstindeksen er satt sammen av de tre indikatorene for vekst: Andel foretak med vekst i omsetning, bransjejustert andel vekstforetak og andel foretak med vekst i verdiskaping. Kommunenes rangeringsnummer for de tre indikatorene legges sammen, og kommunene rangeres på nytt etter denne summen.

Gaular, Vik, Stand og Førde kom best ut på vekstindeksen av kommunene i Rv13-regionen i 2009. Gaular er nummer seks av 430 kommuner etter dette målet, etter å ha fått gode resultat på alle de tre vekstindikatorer.

Granvin, Ullensvang og Suldal kom sist av kommunene i Rv13-regionen. Suldal gjorde det imidlertid ganske bra for andel foretak med vekst i verdiskaping i 2009.

Figur 34: Vekstindeksen for kommunene i Rv13-regionen. Rangering blant landets 430 kommuner vist til venstre. Tallene i figuren er rangeringsnummer for de tre vekstindikatorer.

Næringslivets størrelse

I NæringsNM er næringslivets relative størrelse den siste indikatoren vi måler. Dette måles med antall arbeidsplasser i privat næringsliv som prosent av antall innbyggere. Dette kalles også ”nærings tetthet”.

Stavangerregionen og Bergen og Askøy er blant regionene i landet med mest næringsliv i relativt til befolkningen.

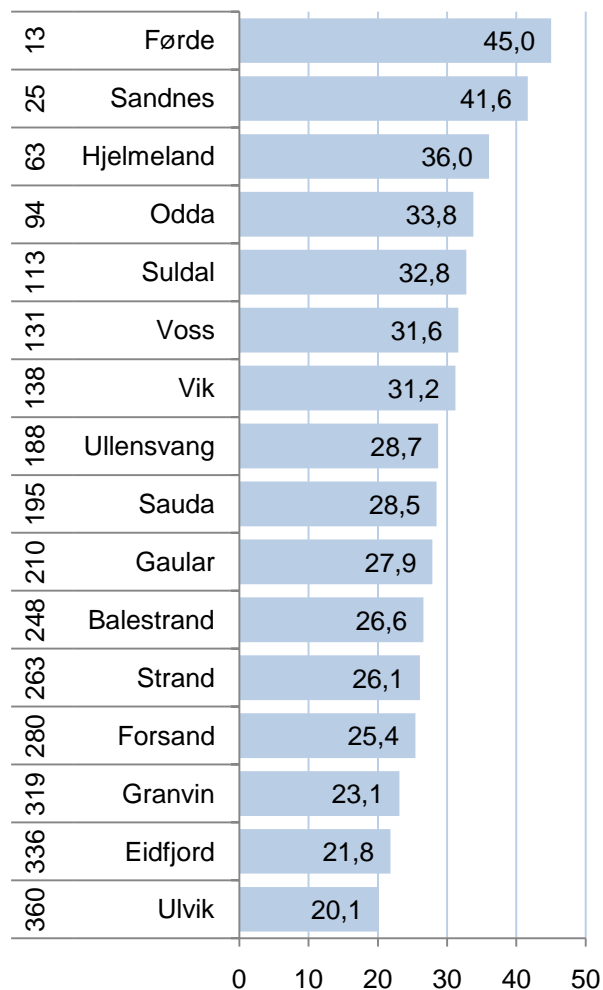
Nærings tetthet i kommunene

Sola har høyest nærings tetthet av alle kommunene i landet. Stavanger er nummer ni og Haugesund er nummer 15.

Førde har høyest nærings tetthet av kommunene i Rv13-regionen. Førde er nummer 13 av 430 kommuner når det gjelder nærings tetthet.

Sandnes, Hjelmeland og Odda har også høy nærings tetthet, og er blant de 100 kommunene i landet med mest næringsliv i forhold til befolkningen.

Ulvik, Eidfjord og Granvin har lav nærings tetthet.

Figur 35: Antall arbeidsplasser i næringslivet i prosent av antall innbyggere i 2009 i kommunene i Rv13-regionen. Rangering blant landets 430 kommuner vist til venstre.

NæringsNM for regionene

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på de indikatorene som er presentert i dette kapitlet. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste syv årene. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet gjør det samlet sett i en region.

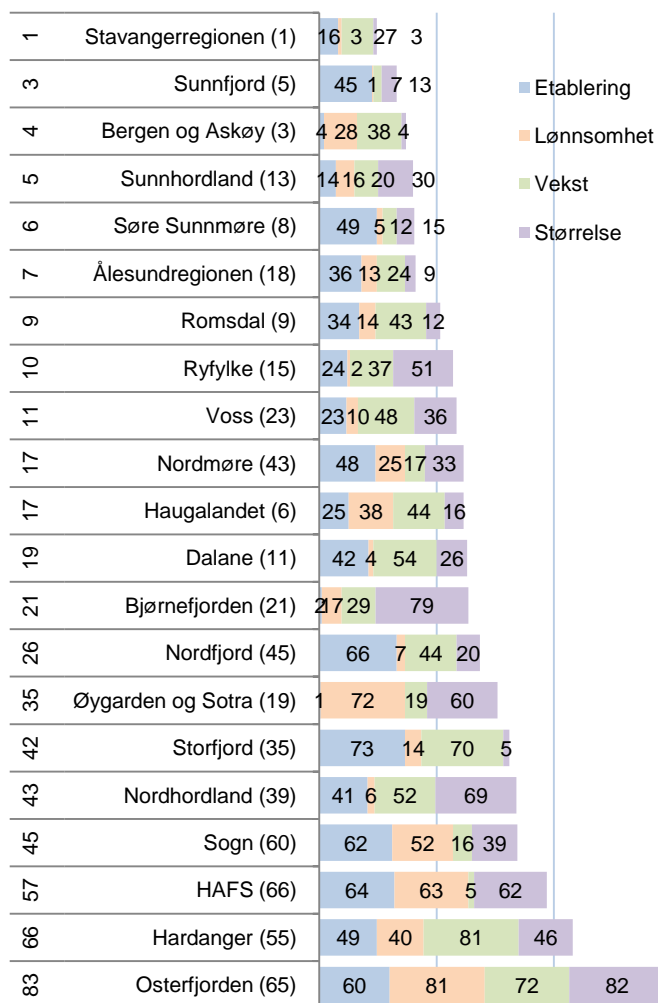
Stavangerregionen har vært nummer en i næringsNM i seks år på rad. Vestlandet har åtte av de ti beste regionene i landet i 2009.

Sunnfjord ble nummer tre i siste år. NæringsNM. Sunnfjord har også gode resultat de siste årene, og er nummer fem for siste fem år.

Ryfylke kom også med blant de ti beste regionene siste år. Ryfylke har også flere gode plasseringer tidligere.

Voss ble nummer 11, som er den beste plasseringen noensinne.

Haugalandet er en sterk næringsregion, og siste års 17. plass er svakere enn tidligere.

Figur 36: NæringsNM for regionene basert på tall fra 2009. Rangering blant landets 83 regioner er vist til venstre. Tallene i parentes angir rangering for hele perioden 2005-2009.

NæringsNM for kommunene

Kommunene i Rogaland gjør det stort sett alltid godt i NæringsNM. Sola er beste kommune i 2009, og også beste kommune de siste fem årene.

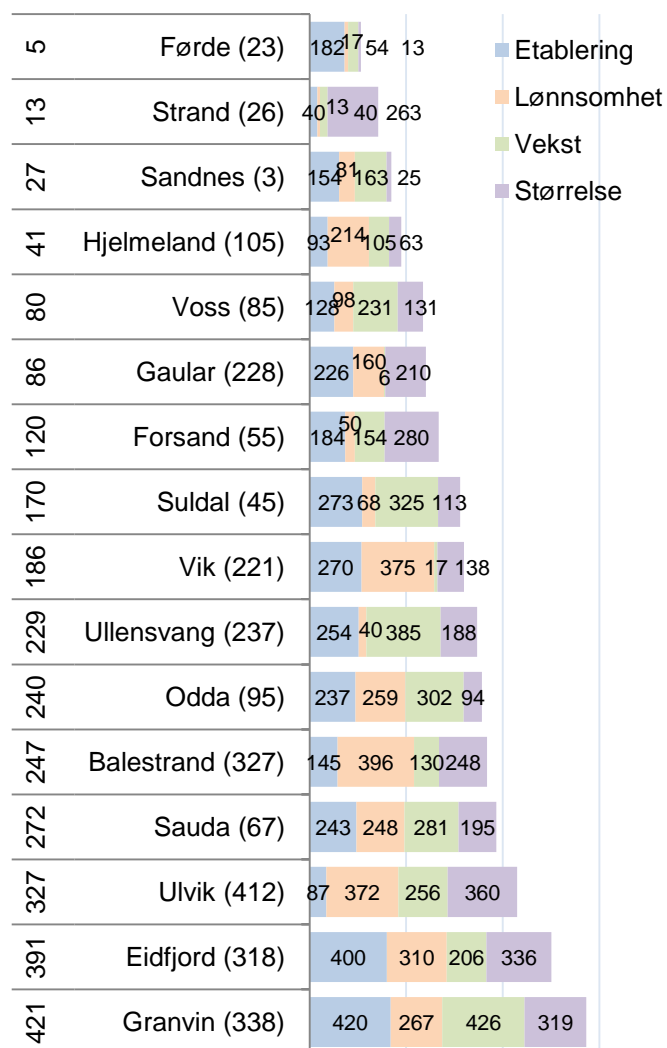
I 2009 fikk mange kommuner på Vestlandet framgang i NæringsNM. Det kan se ut til at finanskrisen slo til hardere på Østlandet, mens Vestlandet kom lettere fra det. Vestlandet har mange bedrifter som er rettet mot offshore, hvor etterspørselen fremdeles er høy. Samtidig har Vestlandet også en del bedrifter relatert til fiske og oppdrett som også har gode tider.

Av kommunene i Rv13-regionengjorde Førde, Strand, Sandnes og Hjelmeland det svært godt.

Det er imidlertid store forskjeller mellom kommunene. Granvin er blant de ti dårligste kommunene i 2009, med sin 421. plass av 430 kommuner. Eidfjord og Ulvik ble også svakt plassert.

Hvis vi ser på resultatene fra siste fem år, er Sandnes den tredje beste næringslivskommunen i landet. Førde, Strand, Suldal, Forsand, Sauda, Voss og Odda er også kommuner som har gjort det bra siste fem år.

Ulvik, Balestrand, Granvin og Eidfjord har svake resultater de siste fem årene.

Figur 37: Resultater fra NæringsNM for kommunene i Rv13-regionen. Rangering blant landets 430 kommuner for 2009 til venstre, rangering siste fem år i parentes. Rangering for de fire indeksene er vist i figuren.

3. Attraktivitetsbarometeret

Telemarksforskning har publisert Attraktivitetsbarometeret siden 2006. Attraktivitetsbarometeret er en metode for å identifisere regioner og kommuner som trekker til seg innflyttere i høyere grad enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. Slike steder vil få vekst i lokale arbeidsplasser på grunn av høyere befolkningsgrunnlag i neste periode. Attraktivitet med hensyn til bosetting vil da bli en vekstfaktor som kommer i tillegg til vekst i arbeidsplasser.

Attraktivitetsbarometeret tar utgangspunkt i sammenhengen mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst. I figur 38 har vi vist arbeidsplassvekst og netto innenlands flytting i 83 regioner i Norge for perioden 2007-2009.

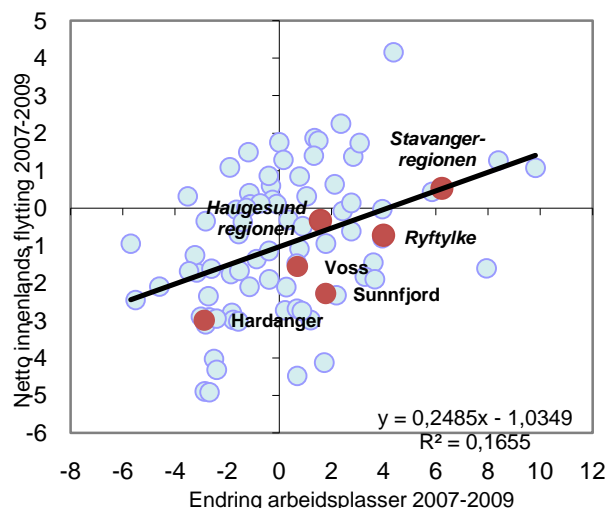
Den svarte linjen i diagrammet viser den forventede nettoflyttingen gitt arbeidsplassveksten. Attraksjonsindeksen er differansen mellom forventet og observert nettoflytting, som kan leses som den vertikale avstanden mellom faktiske nettoflytting og forventningslinjen. Differansen viser hvor mye nettoflytting en kommune faktisk har hatt fratrukket forventet nettoflytting gitt arbeidsplassveksten. Tallet kan tolkes som hvor høy prosentvis vekst regionen har hatt i folketallet i perioden på grunn av regionens attraktivitet.

Regionene langs Rv13 markert i figur 38. Stavangerregionen har høyest vekst i antall arbeidsplasser, og har en netto innflytting som forventet ut fra arbeidsplassveksten.

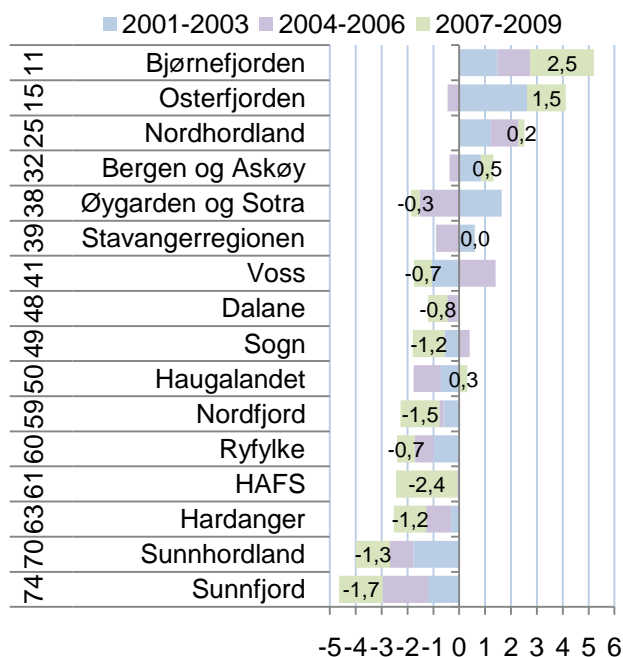
Ryfylke, Voss og Sunnfjord har også god arbeidsplassvekst, men har mer netto utflytting enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. Haugalandet har litt bedre flyttebalanse enn forventet. Hardanger har lav arbeidsplassvekst, og samtidig også høyere utflytting.

Det er typisk for vestlandsregionene med god arbeidsplassvekst og lav bostedsattraktivitet. Selv om mange regioner på Vestlandet har god næringsutvikling, så fortsetter utflyttingen.

De regionene på Vestlandet som har høy bostedsattraktivitet er de regionene som ligger opp til Bergen, som vi kan se av figur 39.

Figur 38: Regionene i Norge etter prosentvis endring i antall arbeidsplasser (avstand til median) og netto innenlands flytting i perioden 2007-2009.

Figur 39: Attraktivitetsindeksen for regionene i Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane de siste tre periodene. Rangering blant landets 83 regioner for periodene samlet til venstre.

Kommunenes attraktivitet

Vi kan se at sammenhengen mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst er svakere for kommuner enn for regioner. Noe av forklaringen på dette er at det er mindre tilfeldige utslag på regionnivå. På kommunenivå vil også mye av effekten av vekst i arbeidsplasser "lekke" til nabokommuner i samme region gjennom pendling.

I figur 40 kan vi se hvordan kommunene i Rv13-regionen plasserer seg med hensyn til nettoflytting og vekst. Det er bare fire av kommunene som har bedre nettoflytting enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. Forsand og Strand er kommuner som kan trekke til seg pendlere til Stavanger, mens Gaular har mange pendlere til Førde. Eidfjord skiller seg ut ved å ha høy attraktivitet uten å ligge nært et sterkt arbeidsmarked.

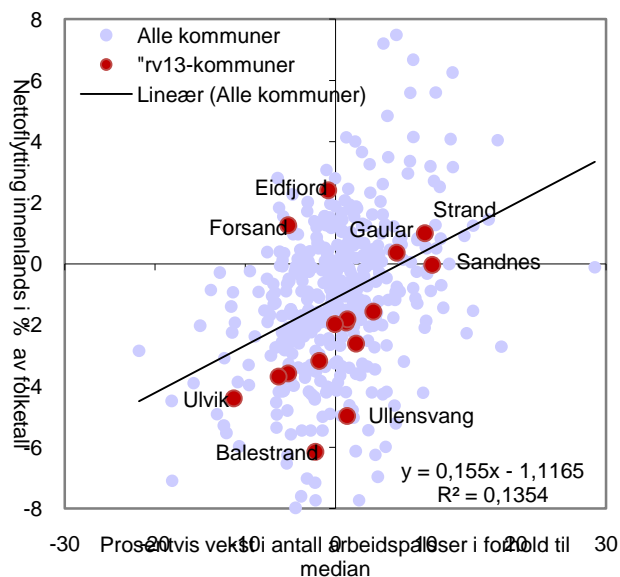
For de andre kommunene er nettoflyttingen dårligere enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. Balestrand og Ullensvang har hatt spesielt sterk utflytting de siste årene, selv om arbeidsplassutviklingen har vært omtrent som middels.

Kommunene i Rv13

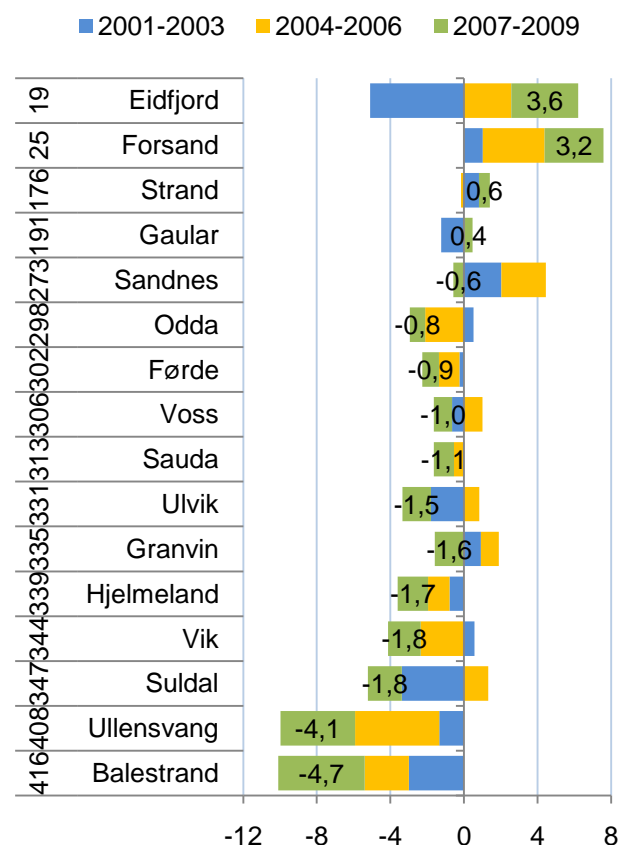
I figur 41 ser vi hvordan kommunene i Rv13-regionen har gjort det på Attraktivitetsbarometeret de siste tre treårsperiodene. Eidfjord har vært mest attraktiv den siste treårsperioden, men var minst attraktiv i perioden 2001-2003.

Forsand og Strand har vært attraktive i alle periodene. Sandnes var ikke så attraktiv i siste periode, men var svært attraktiv i de foregående periodene.

Ullensvang og Balestrand har vært lite attraktive i alle periodene, og har begge tapt ti prosent av befolkningen gjennom utflytting, uten at dette ser ut til å skyldes arbeidsplassveksten.

Figur 40: Kommunene i Norge etter prosentvis endring i antall arbeidsplasser (avstand til median) og netto innenlands flytting i perioden 2007-2009.

Figur 41: Attraktivitetsindeksen til kommunene i Rv13-regionen de siste tre periodene. Ranging blant landets 430 kommuner for periodene samlet til venstre.

3.1 Hva forklarer bostedsattraktivitet?

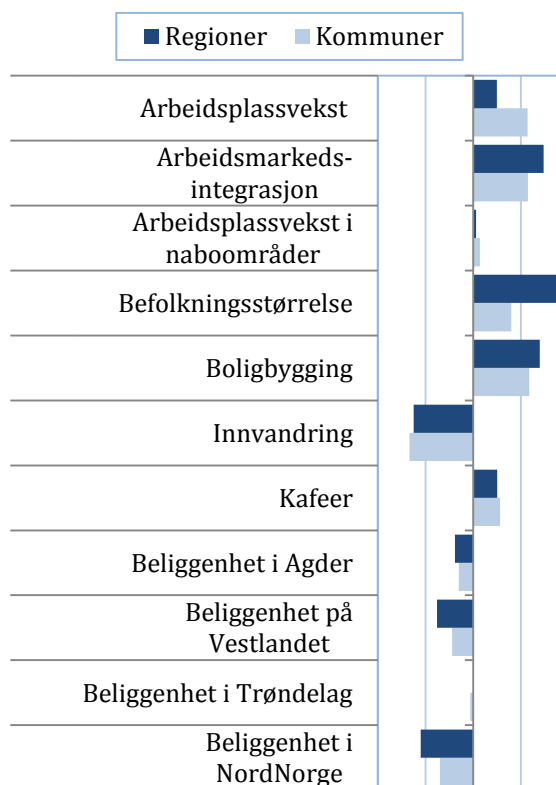
Figur 42 viser faktorer som vi har funnet har sammenheng med nettoflytting, og antar påvirker attraktivitet. Lengden på søylene viser hvor stor forklaringskraft de enkelte faktorene har, og retningen til søylene viser om faktorene har positiv eller negativ sammenheng med flyttestrømmene.

Arbeidsmarkedsfaktorer

Arbeidsplassvekst i egen kommune har sterk sammenheng med flyttebalansen i kommunen. Arbeidsplassvekst i egen region har også en positiv effekt, men er noe mindre viktig. Arbeidsplassvekst i nabokommuner og nabo-regioner har en svak, men positiv betydning for flyttebalansen. Arbeidsmarkedsintegrasjon er derimot en viktig faktor for nettoflytting og attraktivitet. Denne indikatoren viser hvor godt kommunen eller regionen er integrert med omliggende bo- og arbeidsmarked, og sier noe om mulighetene for å pendle. Gode pendlingsmuligheter er noe som gjør det mulig å bosette seg eller bli boende i et område. God tilgang til arbeidsmarked er positivt for bosettingen, uavhengig om arbeidsmarkedet er i egen kommune eller region.

Befolkningsstørrelse

Sentrale steder med en stor befolkningsstørrelse har høy innflytting. Flyttemønsteret går i retning steder med en allerede stor befolkning, og befolkningsstørrelse i seg selv kan være en tiltrekkende faktor. Byer er spesielt attraktive for unge voksne, mens mindre kommuner i omlandet til byer er attraktive for familier. Samtidig er høy befolkningsstørrelse et resultat av at stedet historisk sett har vært attraktivt.

Figur 42: Faktorer som har sammenheng med nettoflytting.

Boligmarked

Boligbygging i et område viser om det er tilgjengelige boliger for innflyttere, og er en viktig forklaring på steders attraktivitet. Kommuner med høy boligbygging er mer attraktive. Høy attraktivitet fører til høyere etterspørsel etter boliger og dermed mer boligbygging, men samtidig er tilgjengelige boligtomter antagelig også en attraktivitetsfaktor i seg selv. Mangel på boliger og høye priser i sentrale områder tvinger mange til å bosette seg i nærliggende kommuner, og mange av kommunene med høy boligbygging er små kommuner som ligger i nærheten av større byer. Kommuner kan gjennom sentrums- og arealplanlegging påvirke hvor attraktivt det er å bygge boliger.

Kaféfaktoren

Kaféfaktoren har en klar, positiv sammenheng med nettoflytting. Kaféfaktoren viser hvor stor andel av befolkningen som er ansatt i kafeer, restauranter og puber, og kan være en indikator på at det eksisterer mange sosiale møteplasser. Dette kan være en faktor som tiltrekker og holder på befolkningen, men høy innflytting fører til en ung og antageligvis mer urban befolkning som etterspør og skaper slike tilbud. Denne positive sammenhengen gjelder for alle typer steder, både sentrale og mindre sentrale.

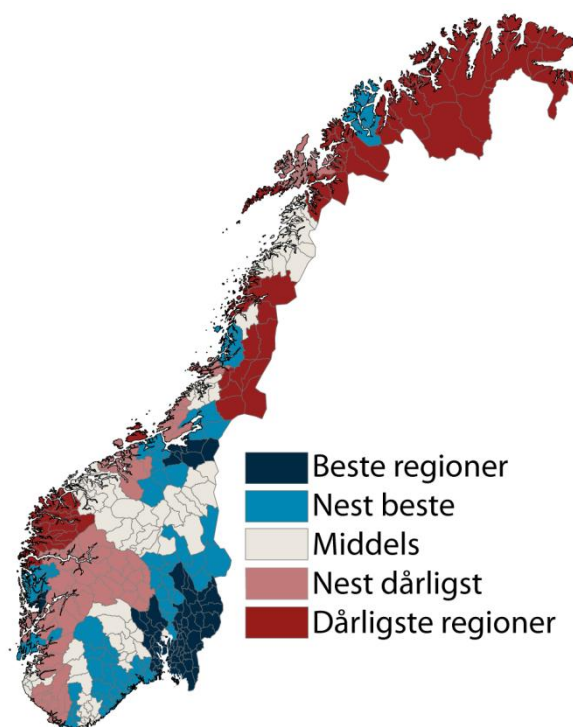
Innvandring

Innvandring har en sterk, negativ sammenheng med nettoflytting. Dette er på grunn av at innvandrere er mer mobile, og ofte flytter videre til et annet sted i Norge etter første bo-setting. Når de flytter videre, blir dette registrert som innenlands flytting. Høy innvandring fører til lav attraktivitet, siden de kommunene som tar i mot mange innvandrere ofte har høy utflytting i neste omgang. I denne sammenhengen blir høy innvandring en årsak til lav attraktivitet. På den andre siden har noen steder høy attraktivitet på grunn av at mange innvandrere har flyttet dit. Dette ser man for eksempel i mange kommuner sentralt på Østlandet, siden innvandrere ofte flytter til mer sentrale kommuner. Her vil den store innvandrerbefolkningen være et resultat av at kommunene har vært attraktive for innvandrerbefolkningen i andre norske kommuner. Den høye mobiliteten til innvandrere fører til at innvandreres flyttemønster har en sterk påvirkning på attraktivitetsindeksen. Kommunene med høyest innflytting av innvandrerbefolkningen har samtidig høye plasseringer på attraktivitetsindeksen, mens kommunene med høyest utflytting av innvandrerbefolkningen også har lav attraktivitet. Det er derfor viktig for et sted å framstå attraktivt for innvandrere. Innvandrerbefolkningen er imidlertid ikke en ensartet gruppe, og det ser ut til å være forskjell ut fra blant annet innvandringsgrunn. Å ha en høy andel innvandrere fra typiske flyktingland bidrar negativt, siden mange av disse vil flytte til en annen kommu-

ne, mens det ikke er slik for innvandrere fra arbeidsinnvandringsland.

Regional lokalisering

Det er systematiske regionale forskjeller i attraktivitet mellom landsdelene, som figur 43 viser. Spesielt steder i Nord-Norge har en systematisk dårlig flyttebalanse sammenliknet med steder på Østlandet. Dette vil si at selv om alle andre faktorer skulle være like, vil kommuner og regioner i Nord-Norge allikevel ha en dårligere flyttebalanse. Steder på Vestlandet og Sørlandet har også dårligere flyttebalanse sammenliknet med Østlandet. Beliggenhet i Trøndelag skiller seg derimot ikke systematisk fra Østlandet.

Figur 43: Attraktivitetsbarometeret for regioner for perioden 2007-2009.

Hva fanger bostedsattraktivitet ikke opp?

De forklaringsfaktorene vi har funnet, viser seg å ha rimelig stor forklaringskraft, de kan forklare en stor andel av variasjonen i flytting. Allikevel mener vi det er flere gode grunner til å utvide attraktivitetsbegrepet og metoden for å måle attraktivitet.

Ett av de viktigste funnene fra arbeidet med bostedsattraktivitet er at arbeidsmarkedsfaktorene er sentrale som forklaringsfaktorer for variasjon i flytting og bostedsattraktivitet. Kunnskapen om at arbeidsplasser er viktig for bosetting er i seg selv ikke spesielt overraskende. For at det skal være relevant for regionalt utviklingsarbeid, er det behov for å analysere nærmere *hva* slags arbeidsplasser som er viktige.

Attraktivitetsbarometeret peker videre på at det ikke kun er arbeidsmarkedet i egen kommune som er viktig, men hvor godt arbeidsmarkedet i regionen er og hvor integrert bo- og arbeidsmarkedsområdene er.

En konsekvens av metoden for å måle bostedsattraktivitet, som ofte vekker motforestillinger, er at metoden favoriserer mindre bostedskommuner i utkanten av sterke arbeidsmarkedsregioner. Disse kommunene har kanskje selv ikke jobbet aktivt med næringsutvikling, men er attraktive som en konsekvens av at de er lokalisert i nærheten av andre sterke arbeidsmarkedskommuner. En annen gruppe kommuner som kan komme godt ut på attraktivitetsbarometeret, er kommuner

som har hatt sterk nedgang i arbeidsplasser, men likevel beholdt en stor andel av befolkningen. Det kan stride mot folks oppfatning av attraktivitetsbegrepet at slike kommuner blir omtalt som attraktive.

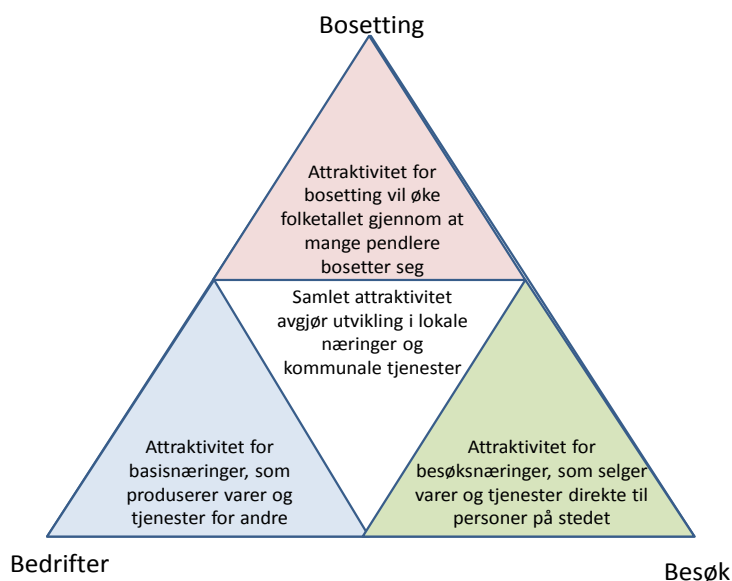
Attraktivitetsbegrepet i seg selv er en kilde til debatt. Attraktivitetsbarometeret har en avgrenset definisjon av attraktivitet, ettersom det bare fokuserer på attraktivitet som bosted. Dette er én dimensjon, mens det kan være andre dimensjoner som også er verdt å inkludere i et attraktivitetsbegrep.

Mange regioner oppfatter seg selv som attraktive, selv om de ikke hevder seg i konkurransen om tilflytting. Noen steder føler seg attraktive fordi de tiltrekker besøkende på grunn av vakker natur, kulturelle tilstelninger eller spesielle attraksjoner, mens andre kan føle at de er attraktive på grunn av at de har et dynamisk næringsliv og er et viktig arbeidsmarked som gavner bostedene i omlandet.

Dette er noe av bakgrunnen for at vi nå er i gang med å utvikle en utvidet metode for å analysere stedlig attraktivitet: Attraktivitetspyramiden.

4. Attraktivitetspyramiden

Attraktivitetspyramiden er en modell for å forstå steders utvikling, vekst eller nedgang. Samtidig er Attraktivitetspyramiden et verktøy for å utvikle strategier for stedsutvikling. Ideen bak Attraktivitetspyramiden er at steder utvikler seg i henhold til deres attraktivitet langs tre dimensjoner: Besøk, bosetting og bedrifter.

Figur 44: Attraktivitetspyramiden

Steder kan være attraktive for bedrifter og trekke til seg næringsliv som produserer varer og tjenester som selges ut av regionen. Dette genererer arbeidsplasser som bidrar til bosetting og arbeidsplasser i lokal tjenesteyting. Steder som er attraktive for besøk vil få høy aktivitet i det næringslivet som selger varer og tjenester direkte til personlige kunder. Dette er både tradisjonell turisme som hotell og restaurant, aktiviteter, underholdning og kultur og detaljhandel. Steder som er attraktive å bo i, vil ha flere innbyggere enn det er arbeidsplassgrunnlag for. Dermed vil det være mange som bor på stedet og pendler ut.

Vi vil først finne ut hvor stedene befinner seg i dag. Ved å analysere hvor stor andel av sysselsettingen som tilhører de tre dimensjonene, vil vi finne stedets profil. Deretter skal vi se på utviklingen langs de tre aksene, for å finne ut hvor attraktive stedene har vært for de uli-

ke dimensjonene de siste årene. Til slutt skal vi slå sammen de tre dimensjonene og se på den samlede utviklingen i attraktivitet. Summen av steders attraktivitet for bedrifter, besøk og bosetting vil kunne forklare vekst eller nedgang. Attraktivitetspyramiden er en helhetlig modell som kan forklare hvorfor noen steder vokser, mens andre steder har nedgang.

Profilen til stedene, og siste års utvikling vil være et verdifullt grunnlag for strategiske valg. Skal regionen satse der den har sin styrke? Eller skal regionen satse på å utligne sine svakheter?

I denne første rapporten om Attraktivitetspyramiden, har vi begrenset oss til en beskrivelse av tilstand og utvikling. Med indikatorene på plass, kan vi starte arbeidet med å forklare årsakssammenhenger og identifisere mulige tiltak for regionene.

Utviklingen over tid

De siste ti årene har antall arbeidsplasser i basisnæringene sunket i Norge. Basisnæringene er industri, primærnæringene og teknologiske tjenester. Basisnæringene er i sum følsomme for konjunkturer og svinger mer enn andre næringer.

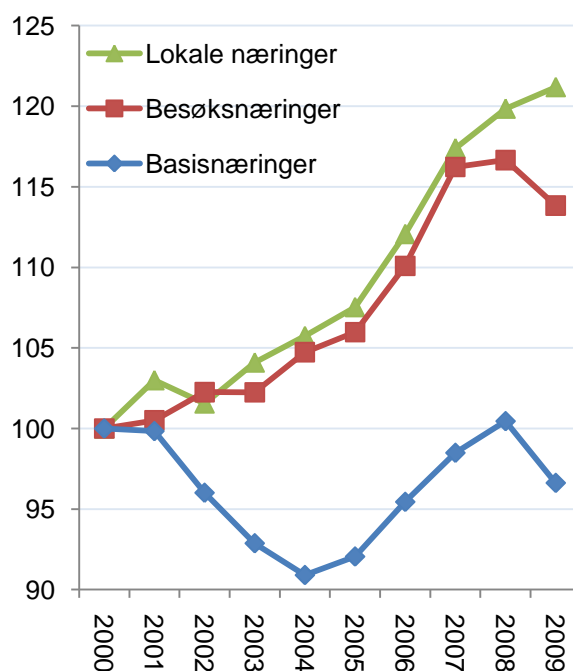
Antall arbeidsplasser i besøksnæringene, som er næringer innenfor reiseliv, aktiviteter og handel, har økt med nesten 14 prosent fra 2000 til 2009. Besøksnæringene blir også påvirket av konjunkturer, og falt med 2,8 prosent fra 2008 til 2009.

Arbeidsplasser knyttet til lokal virksomhet øker mest. Dette er arbeidsplasser i kommunene, i bygg og anlegg og personlige tjenester utenom besøksnæringene. Lokale arbeidsplasser er lite følsomme for konjunkturer. De lokale arbeidsplassene er nært knyttet til befolkningsgrunnlaget. Dermed vil steder som er attraktive som bosted, og som gjennom dette øker befolkningen, få sterkest vekst.

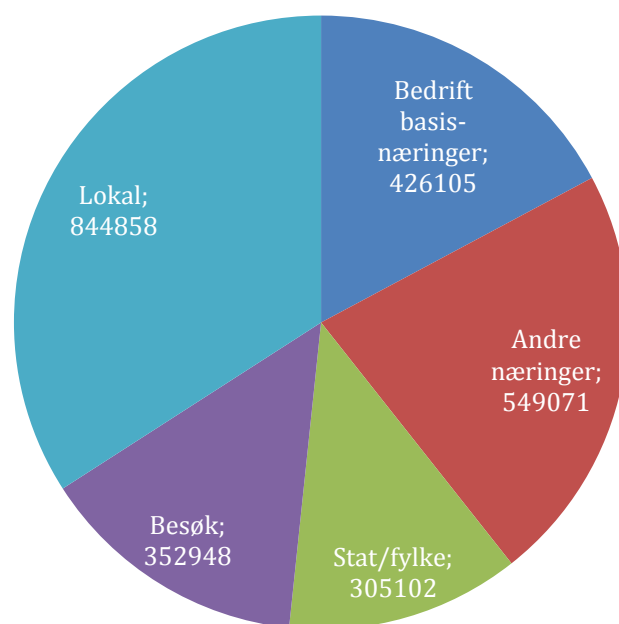
Den lave veksten i basisnæringene og den høye veksten i besøksnæringene og lokale næringer, betyr at attraktivitet for besøk og bosetting gradvis blir viktigere, og at attraktivitet for bedrifter i basisnæringene blir mindre viktig.

Sammensetningen av arbeidsplassene

I tillegg til de tre kategoriene som er vist i figur 45, er det arbeidsplasser i stat og fylke, og i andre næringer. Andre næringer er hovedsakelig tjenester som ikke er direkte konkurranseutsatte. Både arbeidsplasser i stat/fylke og de andre næringene er ofte senterfunksjoner som er konsentrert til de største byene og regionale sentre. Dette er også tjenester som produseres til andre, og kunne vært i samme kategori som basisnæringene. Disse senterfunksjonene er imidlertid sjelden i fokus for lokalt eller regionalt næringsarbeid. Slike senterfunksjoner, særlig i statlig virksomhet, blir lokalisert i politiske prosesser. Her vil eventuelle lokale tiltak som oftest være politisk lobby.

Figur 45: Utvikling av antall arbeidsplasser i Norge i basisnæringer, besøksnæringer og lokale næringer, indekset slik at nivået i 2000=100.

Figur 46: Arbeidsplassenes sammensetning i Norge i 2009.

4.1 Besøksnæringer

Med attraktivitet for besøk menes attraktivitet for næringsliv som selger varer og tjenester direkte til personlige kunder. Besøksnæringene omfatter hotell- og restaurantnæringene, som kan kalles tradisjonelt reiseliv. I tillegg er næringsvirksomhet knyttet til aktivitet, kultur og underholdning også besøksnæringer. Dette er virksomhet som krever personlig oppmøte for kundene. Den største bransjen i besøksnæringene er imidlertid detaljhandel.

Når vi skal beregne størrelse på og utvikling i besøksnæringene for regioner og kommuner, må vi ta hensyn til at besøksnæringene også har mye av sin omsetning knyttet til egen befolkning. Derfor trekker vi fra et beregnet gjennomsnitt som bransjene handel, servering og aktiviteter har i Norge. For overnatting regner vi med at all aktivitet stammer fra besøk. Dermed vil en del regioner ha en ”negativ besøksbalanse”. Dette er regioner hvor befolkningen i stor grad besøker andre regioner for handel, restaurantbesøk og aktiviteter.

I figur 47 ser vi utviklingen av besøksnæringene nasjonalt. Aktiviteter, som består av kultur og underholdning og arrangementer, har økt raskt. Handel og servering øker litt, mens det er synkende antall arbeidsplasser i overnatting.

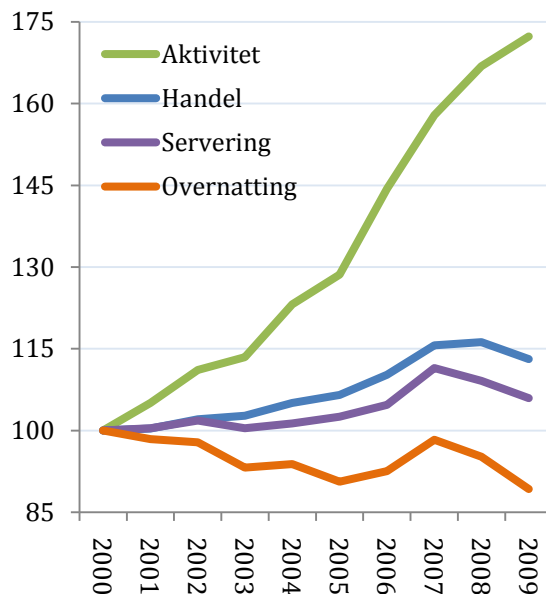
Besøksnæringene i regionene

I figur 48 ser vi hvordan regionene i Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane kommer ut med hensyn til bidrag fra besøksnæringene.

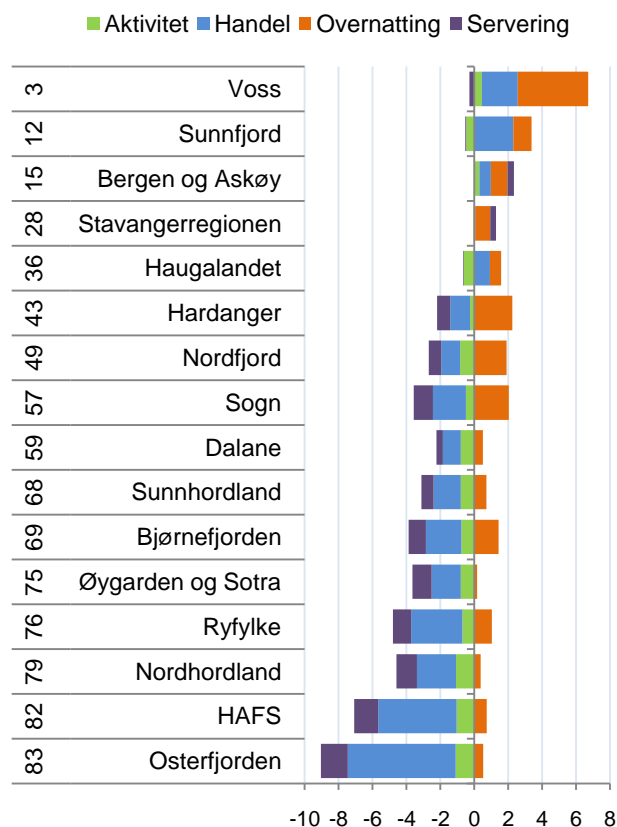
Det er Voss som er den klart største besøksregionen i dette området. Voss har landets tredje høyeste konsentrasjon av besøksnæringer.

Sunnfjord, Bergen og Askøy og Stavangerregionen har også et positivt bidrag fra besøksnæringene.

Mange av de andre regionene har et negativt bidrag fra besøksnæringene, på grunn av stor handelslekkasje. Det er flere av egen befolkning som besøker andre regioner enn omvendt.

Figur 47: Utvikling av antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 48: Prosentvis andel av sysselsettingen i besøksnæringer i regionene i Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane i 2009. Rangering blant landets 83 regioner til venstre.

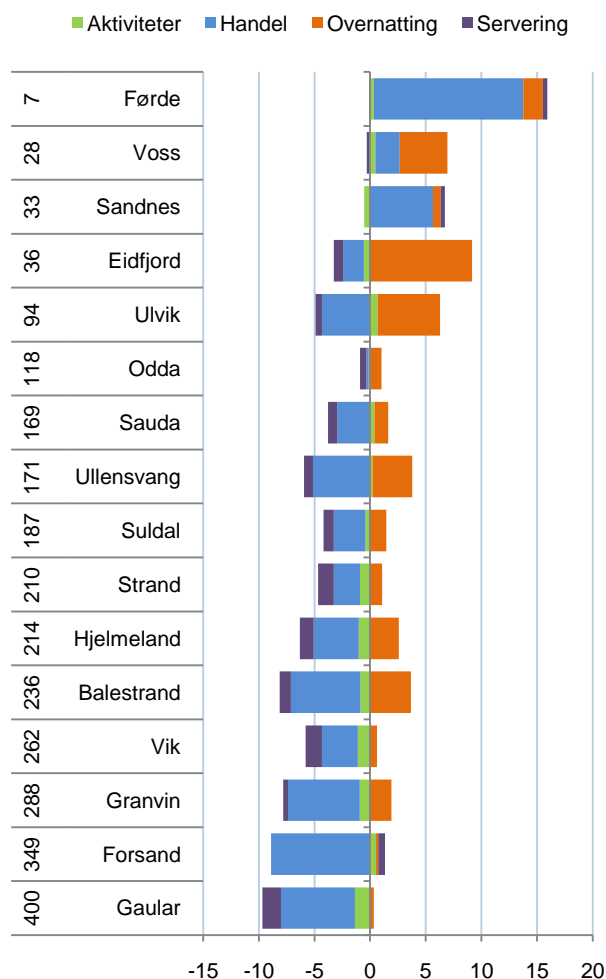
Besøksnæringene i kommunene

Førde har høyest bidrag til sysselsettingen fra besøksnæringene av kommunene i Rv13-regionen. Førde er nummer sju av 430 kommuner i landet når det gjelder konsentrasjon av besøksnæringer. Det er spesielt handelen som drar opp for Førde. Førde er et handels-senter for hele fylket.

Voss er nummer 28 i landet når det gjelder konsentrasjon av besøksnæringer, og i Voss er det overnatting som drar opp. Dette er tradisjonell turisme. Kommune som Eidfjord, Ulvik, Ullensvang og Balestrand har også et stort bidrag til sysselsettingen fra overnatting.

Mange kommuner i Rv13-regionen har stor handelslekkasje, og har dermed langt færre arbeidsplasser i handelen enn egen befolkningsstørrelse skulle tilsi. Det er bare Førde, Voss og Sandnes som har et handelsoverskudd.

Aktiviteter og restauranter er jevnere fordelt, og her er det forholdsvis små bidrag til sysselsettingen.

Figur 49: Prosentvis andel av sysselsettingen i besøksnæringer i kommunene i Rv13-regioneni i 2009. Rangering blant landets 430 kommuner vist til venstre.

4.2 Basisnæringer

Med attraktivitet for bedrifter menes attraktivitet for basisnæringer. Her tenker vi på konkurranseutsatt virksomhet som produserer varer og tjenester som selges ut av regionen, enten som eksport til andre land, eller til kunder nasjonalt.

Vi kan dele opp basisnæringer i tre kategorier; naturbasert virksomhet, industri og teknologiske tjenester. Naturbasert virksomhet inkluderer landbruk, fiske, havbruk og bergverk, mens teknologiske tjenester vil være IT, telekom, engineering og liknende.

De ulike kategoriene har utviklet seg forskjellig, som det framgår av figur 50.

Teknologiske tjenester har hatt sterk vekst, og har vokst med 27,9 prosent på landsbasis fra 2000 til 2009.

Industrien har gått i bølger, men den langsiktige trenden er klart negativ. Industrien har hatt en nedgang på 11,2 prosent fra 2000 til 2009. Det er imidlertid ganske store forskjeller i ulike industribransjer, og noen regioner har hatt vekst i industrien også.

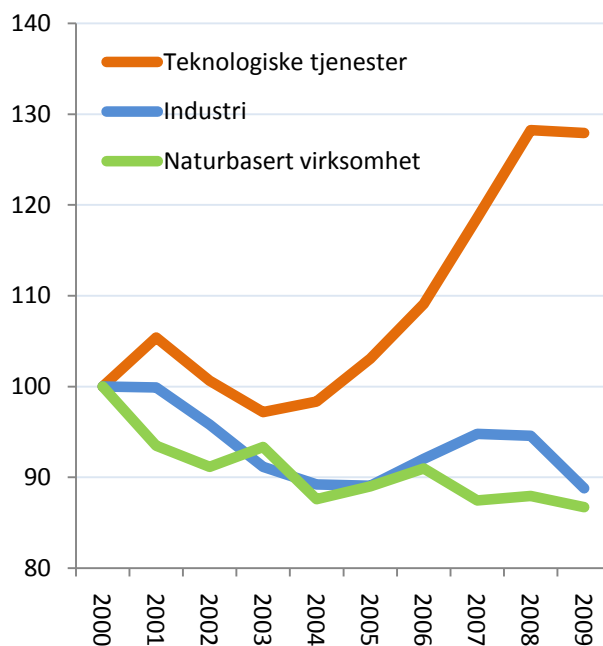
Naturbaserte næringer synker ganske jevnt, og har hatt en nedgang på 13,3 prosent.

Det er dermed de regionene som har lyktes i å trekke til seg teknologiske tjenester som har lyktes best.

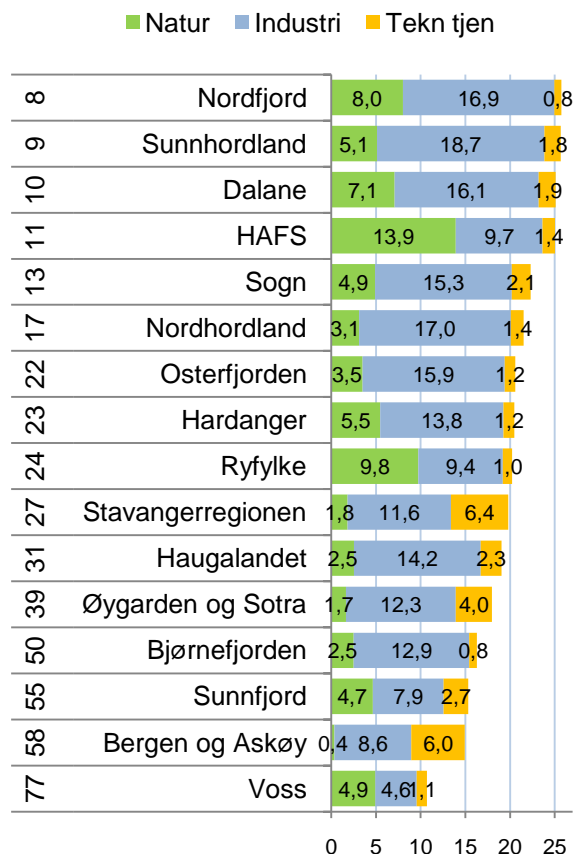
Basisnæringer i regionene

Nordfjord, Sunnhordland og Dalane er blant de ti regionene i landet med høyest konsentrasjon av basisnæringer, på grunn av mye industri. HAFS og Ryfylke har mye naturbaserte næringer, mens Stavangerregionen og Bergen og Askøy har mest teknologiske tjenester.

Voss har svært lite basisnæringer, men vi så i forrige kapittel at Voss hadde svært mye besøksnæringer i stedet. Det samme gjelder Sunnfjord.

Figur 50: Utvikling i antall arbeidsplasser i basisnæringer i Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

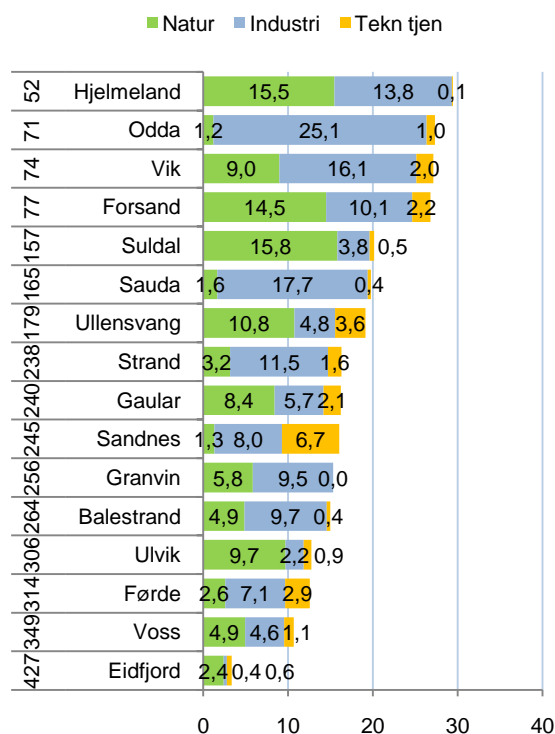
Figur 51: Prosentvis andel av sysselsettingen i basisnæringer i regionene i Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane i 2009. Rangering blant landets 83 regioner til venstre.

Basisnæringene i kommunene

Det er fire kommuner i Rv13-regionen som har forholdsvis mye basisnæringer, og er rangert blant de 100 kommunene med høyeste konsentrasjon av basisnæringer. Det er Hjelmeland, Odde, Vik og Forsand.

Kommuner som Hjelmeland, Forsand, Suldal og Ullensvang har mange arbeidsplasser i basisnæringene på grunn av mye naturbaserte næringer. Odde, Vik og Sauda har mye industri. Sandnes har forholdsvis mye teknologiske tjenester, men lite industri og naturbasert virksomhet.

Kommuner som Eidfjord, Voss, Førde og Ulvik har lite basisnæringer. Vi så i forrige kapittel at disse kommunene har mye besøksnæringer i stedet.

Figur 52: Prosentvis andel av sysselsettingen i basisnæringer i kommunene i Rv13-regioneni i 2009. Rangering blant landets 430 kommuner vist til venstre.

4.3 Bosted

Steder kan ha mange flere innbyggere enn det er næringsgrunnlag for, dersom de er attraktive som bosted. Slike steder vil ha mange bosatte som pendler ut til andre steder.

Både antall personer som pendler til en annen kommune, og andelen av de sysselsatte som pendler, øker stadig. I enkelte år med nedgang i sysselsettingen har pendlingsandelen sunket litt, som i 2003 og 2009, men trenden er klart økende. I 2009 pendlet over 800 000 personer i Norge til en annen kommune, tilsvarende over 35 prosent av alle sysselsatte.

Når pendlingen øker, vil betydningen av bostedsattraktivitet bli større. Sammenhengen mellom utviklingen i antall arbeidsplasser og antall innbyggere blir tilsvarende svekket.

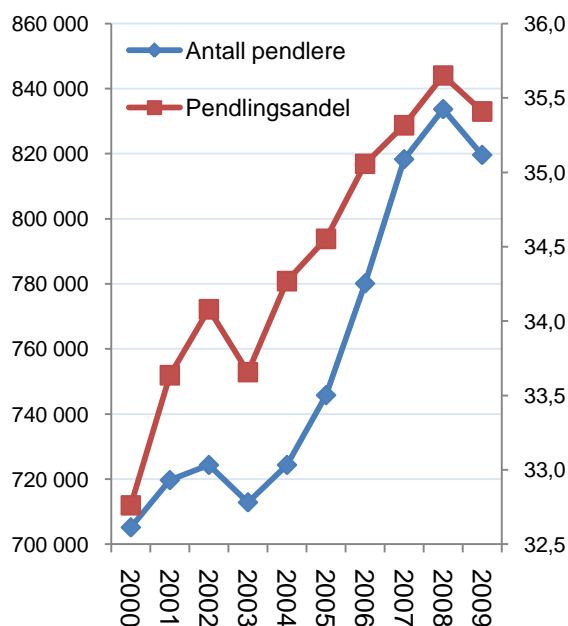
Nettopendlingen til regioner og kommuner er vist tidligere i denne rapporten, i kapittel 1.

Endring i bostedsattraktivitet

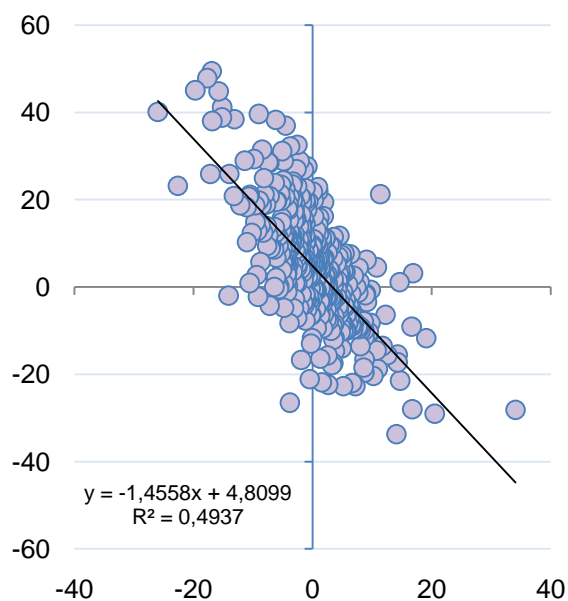
For å måle endring i bostedsattraktiviteten ville det vært nærliggende å se på endringer i netto utpendling. Kommuner som har økt netto utpendling sterkt, vil da være kommuner som har fått økt attraktivitet.

Et slikt mål vil imidlertid ha en stor svakhet. Som vi viser i figur 59, er det en sterk sammenheng mellom endring i netto utpendling og nedgang i antall arbeidsplasser. Kommuner med økt utpendling er dermed først og fremst kommuner som har mistet mange arbeidsplasser.

Dermed vil ikke endring i pendling reflektere bostedsattraktivitet. For å måle endring i bostedsattraktivitet må vi derfor gå tilbake til Attraktivitetsbarometeret, som ble presentert i kapittel 4, som indikator.

Figur 53: Antall personer i Norge som pendler til en annen kommune (venstre akse) og andelen av de sysselsatte i Norge som pendler til en annen kommune (høyre akse).

Figur 54: Kommunene i Norge etter endring i netto utpendling som andel av sysselsettingen på horisontal akse, og endring i antall arbeidsplasser på vertikal akse. Perioden 2000-2009.

4.4 Profil

Vi har nå sett på hvordan den relative størrelsen til besøksnæringer, basisnæringer og pendling varierer mellom kommuner og regioner. Dette kan vi sette sammen, for å se på hvordan de ulike stedene skiller seg fra hverandre og hvor de har sine styrker. Vi kaller dette stedenes profil.

Profilen viser hvordan bosettingen i regionen eller kommunen i dag er basert på besøksnæringer, basisnæringer eller pendling. Profilen er basert på hvordan sysselsettingen er fordelt. I profilen vil derfor ingen regioner eller kommuner få en høy rangering på alle de tre dimensjonene samtidig.

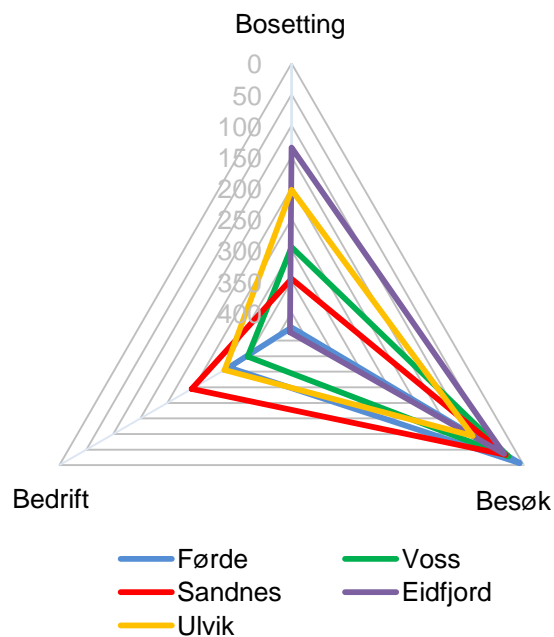
Selv om profilen viser hvordan status er i dag, er dette basert på en utviklingshistorie og et grunnlag som er lagt for tiår, eller endog hundreår siden.

Besøkskommuner

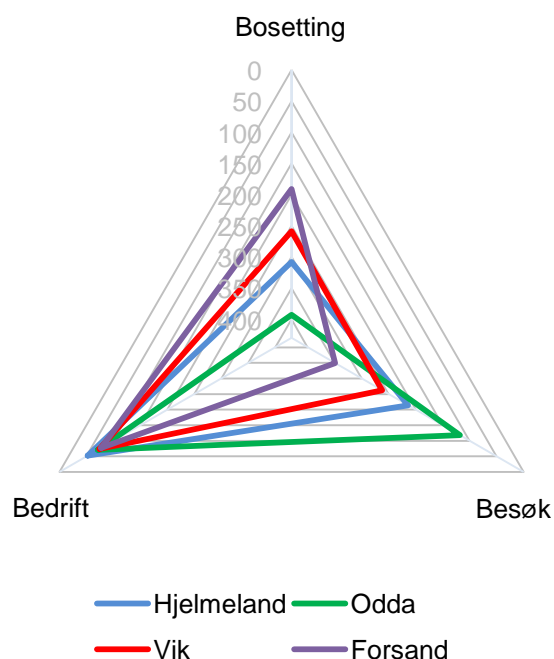
Førde, Voss, Sandnes, Eidfjord og Ulvik er besøkskommunene i Rv13-regionen. Disse kommunene er blant de 100 kommunene i landet med høyeste konsentrasjon av besøksnæringer. Eidfjord og Ulvik er samtidig kommuner med mange innbyggere som pendler, mens Sandnes har mest basisnæringer av besøkskommunene.

Bedriftskommuner

Hjelmeland, Odda, Vik og Forsand er bedriftskommunene. Odda og Hjelmeland har samtidig over middels med besøksnæringer, mens Forsand og Vik har mange bosatte som pendler til andre kommuner.

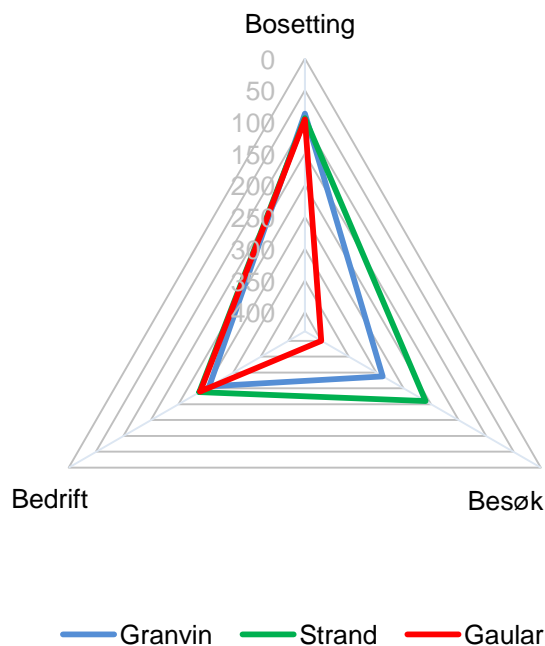
Figur 55: Besøkskommuner i Rv13-regionen i 2009. Tallene viser rangering blant landets 430 kommuner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Figur 56: Bedriftskommuner i Rv13-regionen i 2009. Tallene viser rangering blant landets 430 kommuner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Bosettingskommuner

Granvin, Strand og Gaular er typiske bosettingskommuner. I disse kommunene er bosettingen sterkt knyttet til pendling til andre kommuner. Ingen av disse er ekstreme bosettingskommuner. Rangeringsnumrene blant landets 430 kommuner med hensyn til utpendling er henholdsvis 87, 94 og 96. Det er dermed mange kommuner med mer utpendling. Slike kommuner ligger oftest nær en større by med overskudd på arbeidsplasser.

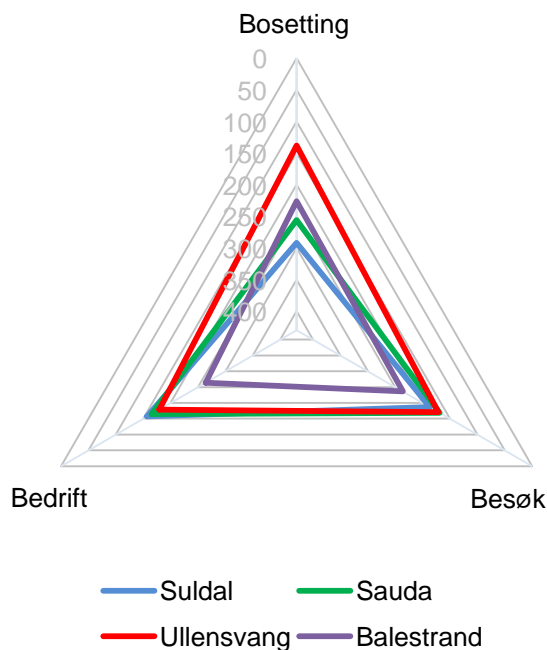
Figur 57: Bosettingskommunene i Rv13-regionen i 2009. Tallene viser rangering blant landets 430 kommuner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Allround-kommuner

Fire kommuner i Rv13-regionen har ikke rangeringsnummer under 100 på noen av aksene. Dette er kommuner som er omtrent like avhengig av alle dimensjonene.

Profilene til kommunene forteller hvilke av de tre attraktivitetsdimensjonene som har vært viktigst for bosettingen fram til i dag. Det er ingen profil som er bedre enn andre.

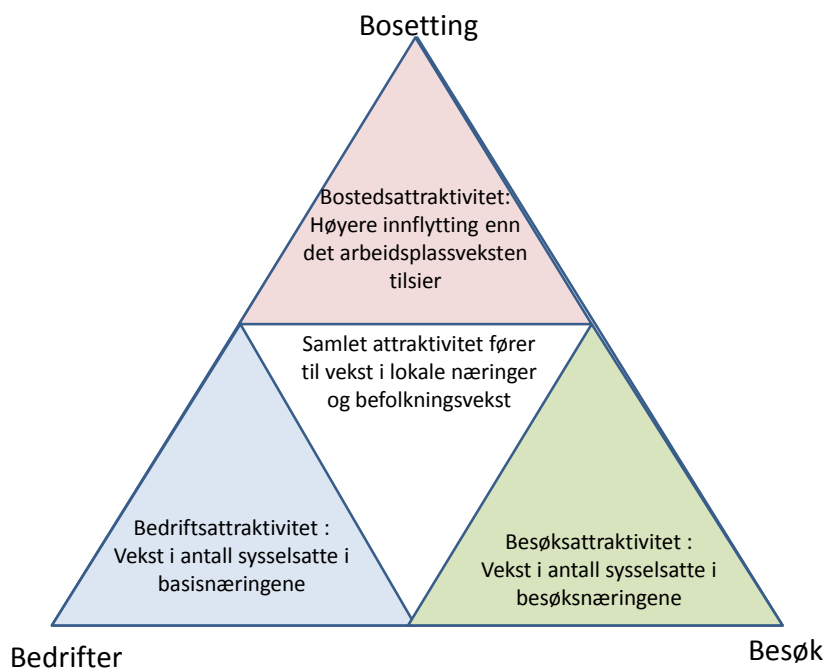
Det tar lang tid for et sted å endre profilen vesentlig. Det betyr at for en bedriftskommune, vil utviklingen i basishæringene få stor betydning i mange år framover. For besøkskommuner vil besøksnæringene være viktige i overskuelig framtid. Det kan virke som om det oftere skjer raske endringer i basishæringene, særlig i industrien. Industrien er kjenetegnet av mange store bedrifter, som kan legges ned raskt. Besøksnæringen består for det meste av flere små bedrifter hvor endringer ikke skjer så raskt.

Figur 58: Allroundkommunene i Rv13-regionen i 2009. Tallene viser rangering blant landets 430 kommuner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

4.5 Attraktivitet og utvikling

Profilen viser status for hvor stedene befinner seg i dag. Enda mer interessant er det å se på hvordan de ulike attraktivitetsdimensjonene har bidratt til utviklingen de siste årene, og i hvilken retning stedene beveger seg. Det er endringen de siste årene som viser om stedet har vært attraktive for en eller flere av de tre dimensjonene besøk, bedrift og bosted. Steder som har vært attraktive både for bosted, besøk og bedrifter, vil være de som har oppnådd høyest vekst.

Figur 59: Indikatorene for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Vi skal først se på utviklingen langs de tre aksene. I denne rapporten fokuserer vi på utviklingen de siste ti årene, fra 2000 til 2009.

Vi måler veksten i bedrifts- og besøksattraktivitet gjennom å se på endringer i sysselsettingen i basisnæringer og besøksnæringer som andel av folketallet. Endringene måles i prosentpoeng av samlet sysselsetting i begynnelsen av perioden. Dermed får vi fram hvor mye disse endringene har betydd for den samlede sysselsettingen. Ved å måle på denne måten luker vi bort vekst i besøksnæringene som skyldes befolkningsøkningen. For å måle endring i bostedsattraktivitet bruker vi Attraktivitetsbarometeret. Siden resultater fra Attraktivitetsbarometeret er presentert i ka-

pittel 3, blir ikke Attraktivitetsbarometeret omtalt nærmere i dette kapitlet.

De tre attraktivitetsdimensjonene vil representere tre ulike retninger for regionale utviklingsstrategier. Det vil være helt forskjellige virkemidler som er aktuelle for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Når man har kunnskap om profilen til stedene og siste års utvikling, vil dette være et verdifullt grunnlag for strategiske valg. Valget vil så være om man skal satse der stedet har sin styrke, eller om man skal satse på å utlikne sine svakheter.

Utvikling i besøksattraktivitet

For å måle den siste tidens utvikling i besøksattraktivitet tar vi utgangspunkt i utviklingen i besøksnæringene i perioden 2000-2009. Tallene for handel, servering og aktivitet er korrigert for det som antas å være aktiviteter rettet mot egne innbyggere. Dermed vil tallene kunne bli negative for steder med handelslekkasje.

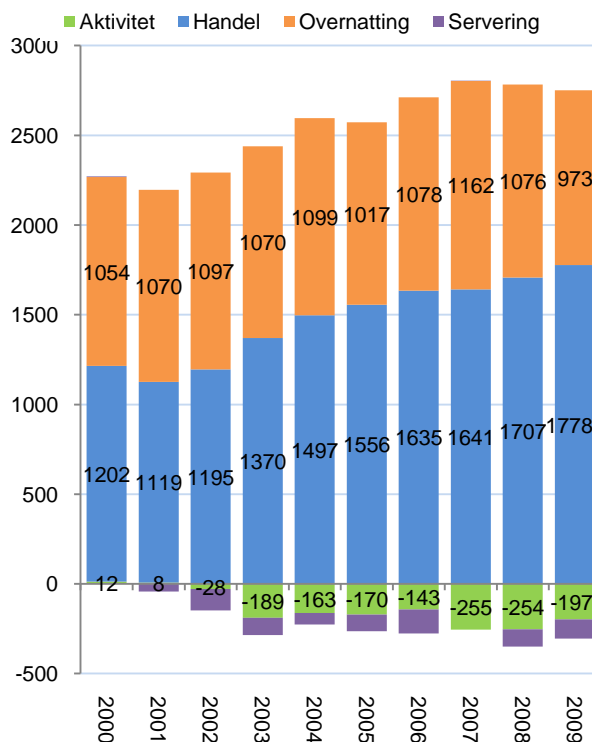
Utvikling i besøksnæringene

Utviklingen i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Rv13-regionen er vist i figur 60. Antall arbeidsplasser i overnatting har blitt redusert fra 2000 til 2009. Det var 1054 arbeidsplasser innen overnatting i 2000, og 973 i 2009. Det er overskudd i handelsnæringen som betyr mest. Dette overskuddet tilsvarte 1202 arbeidsplasser i 2009, mens tilsvarende overskudd i 2000 var 1778. Det er lite av kultur, underholdning og aktivitetsnæringer i Rv13-regionen. Det trekker ned. Dersom antall arbeidsplasser i aktivitetsnæringene hadde stått i forhold til folketallet, ville det vært 197 flere arbeidsplasser i 2009.

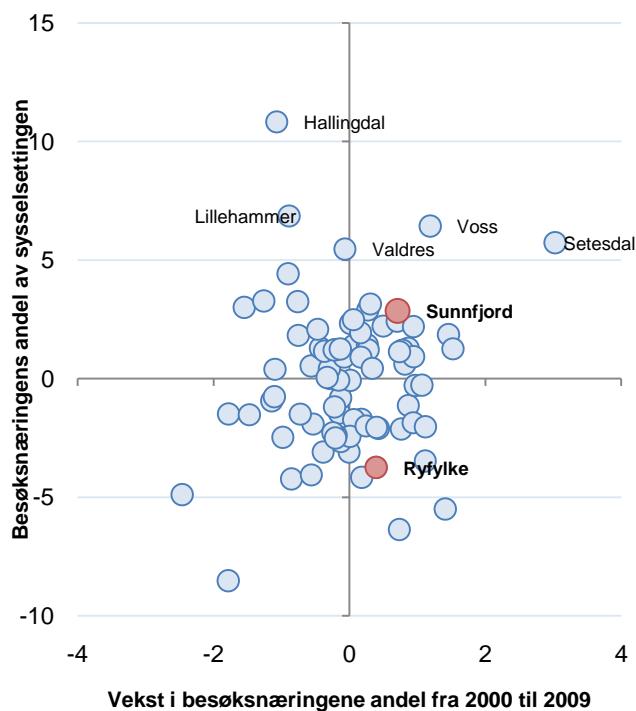
Den relative nedgangen i aktivitetsnæringene i Rv13-regionen betyr ikke at antall arbeidsplasser har forsvunnet. Det er mer et uttrykk for at regionen ikke har hatt den samme sterke økningen i aktivitetsnæringene som har skjedd på landsbasis, som vi så av figur 47.

I figur 61 ser vi hvordan regionene i Norge plasserer seg med hensyn til sysselsettingsbidrag fra besøksnæringene og vekst i besøksnæringene. Endringen i antall arbeidsplasser i besøksnæringene blir målt i prosentpoeng av sysselsettingen i regionen i 2000.

Voss og Sunnfjord er sterke besøksregioner som har forbedret sin posisjon de siste ti årene. Ryfylke har lite besøk, man har en liten forbedring.

Figur 60: Utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Rv13-regionen i perioden 2000-2009.

Figur 61: Regionene i Norge etter andel av sysselsettingen i besøksnæringene og vekst i besøksnæringene fra 2000 til 2009.

Utvikling i besøksnæringene i kommunene

I figur 62 ser vi endringer i besøksnæringene i kommunene.

Endringen i antall arbeidsplasser i besøksnæringene blir målt i prosentpoeng av sysselsettingen i regionen i 2000. Dette vil vise hvor mye veksten i besøksnæringene har bidratt til den samlede sysselsettingen i 2009.

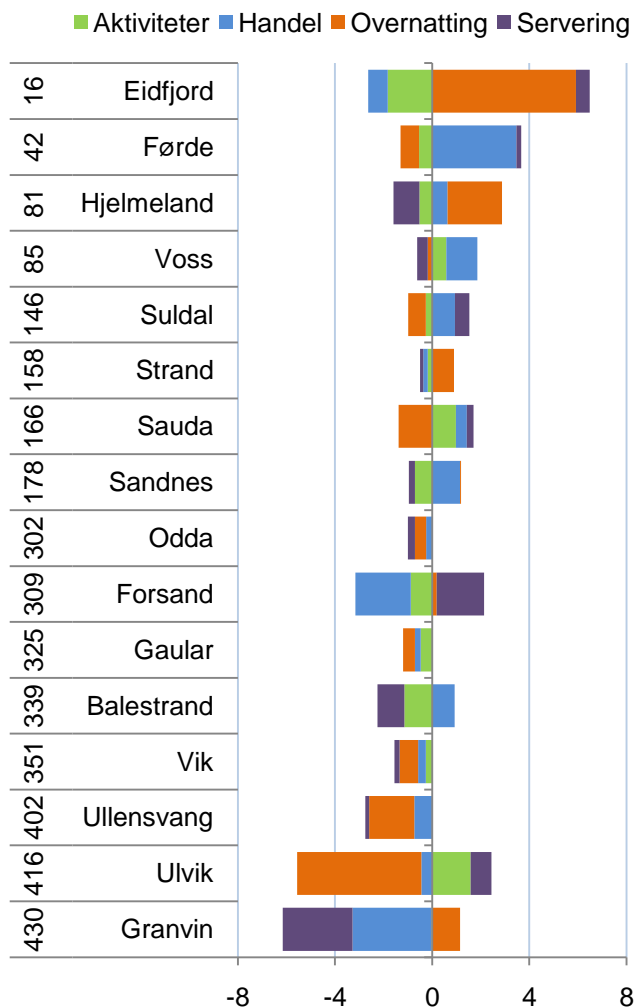
Eidfjord har hatt den beste utviklingen av besøksnæringene de siste ti årene, av kommunene i Rv13-regionen. Det er først og fremst et resultat av mange nye arbeidsplasser i overnatting.

Førde har også hatt sterk vekst, men det er utelukkende på grunn av en vekst i handelen. Førde har forsterket sin posisjon som handelscenter. Det samme har Voss og Sandnes.

Kommuner som Hjelmeland og Balestrand har redusert sine handelsunderskudd.

Hjelmeland har også hatt en vekst i overnatting, i likhet med Strand og Granvin. De fleste kommunene taper arbeidsplasser i overnatting.

Kommuner som Forsand, Granvin og Eidfjord har fått økt handelslekkasje.

Figur 62: Utvikling i bidrag til sysselsettingen fra besøksnæringene fra 2000 til 2009 i kommunene i Rv13-regionen. Rangering blant de 430 kommunene er vist til venstre.

Utvikling bedriftsattraktivitet

For å måle utvikling i bedriftsattraktivitet tar vi på samme måte utgangspunkt i utvikling i basismøringene i perioden 2000-2009. Siden basismøringene per definisjon er næringer som produserer varer og tjenester som kan selges ut av regionen, er det ikke noe fratrukk for salg til egne innbyggere, slik som vi gjorde for besøksnæringer.

Utvikling i basismøringene

Utviklingen i antall arbeidsplasser i basismøringene i Rv13-regionen er vist i figur 63.

Antall sysselsatte i basismøringene i Rv13-regionen falt fra 2000 til 2005. Etter 2005 ble det vekst igjen, men ikke nok til å ta igjen tallet. Det er 570 færre arbeidsplasser i basismøringene i Rv13-regionen i 2009 enn i 2000.

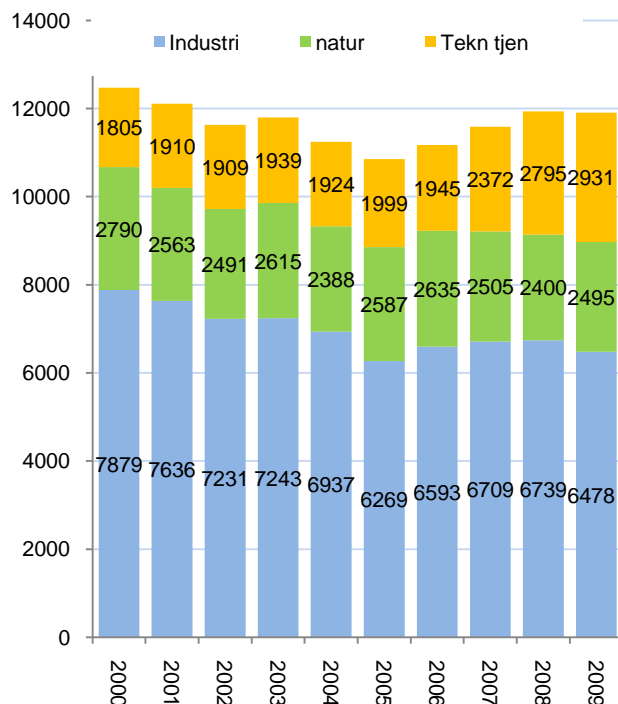
Veksten i teknologiske tjenester har delvis kompensert for nedgang i naturbasert virksomhet og industri. Teknologiske tjenester har økt antall arbeidsplasser fra 1805 i 2000 til 2931 i 2009. Industrien tapte 1401 arbeidsplasser i samme periode.

I figur 64 ser vi hvordan regionene kommer ut når det gjelder nivå og utvikling i basismøringene de siste ti årene.

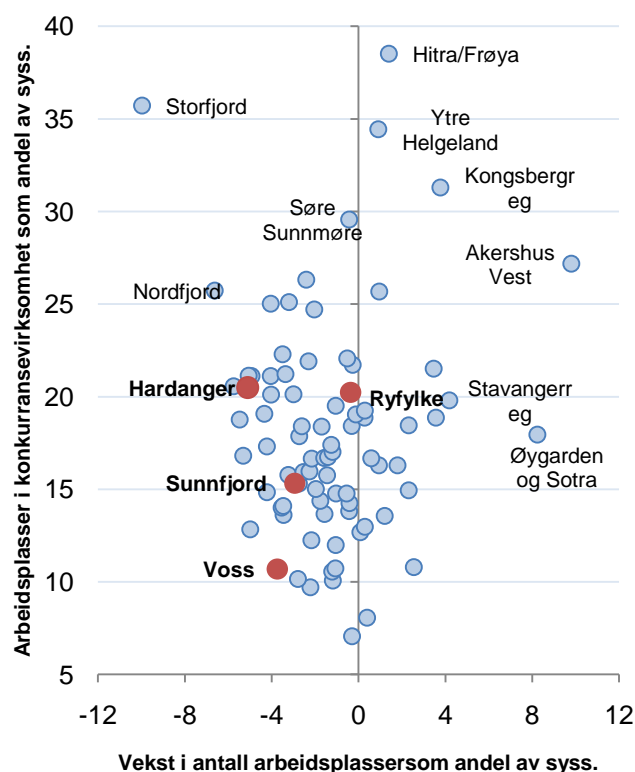
Indikatoren for endring i antall arbeidsplasser i basismøringene er målt i prosentpoeng av sysselsettingen i regionen i 2000. Dette vil vise hvordan veksten i basismøringene har bidratt til den samlede sysselsettingen i 2009.

De fleste regionene har nedgang i basismøringene, men noen regioner har greid å få vekst, som f.eks. Øygarden og Sotra, Stavangerregionen, Akershus Vest og Kongsbergregionen.

Ryfylke har bare litt nedgang, og er dermed bedre enn de fleste regionene. Hardanger, Sunnfjord og Voss har hatt ganske stor nedgang i basismøringene. Hardanger og Ryfylke har forholdsvis mye basismøring, mens Sunnfjord og Voss har forholdsvis lite.

Figur 63: Utvikling i antall arbeidsplasser i basismøringene i Rv13-regionen i perioden 2000-2009.

Figur 64: Regionene i Norge etter andel av sysselsettingen i basismøringene og vekst i basismøringene fra 2000 til 2009.

Utvikling i basisnæringene i kommunene

I figur 65 ser vi endringer i basisnæringene i kommunene i Rv13-regionen.

Strand, Ullensvang, Balestrand og Forsand har hatt den beste utviklingen samlet sett i basisnæringene de siste årene.

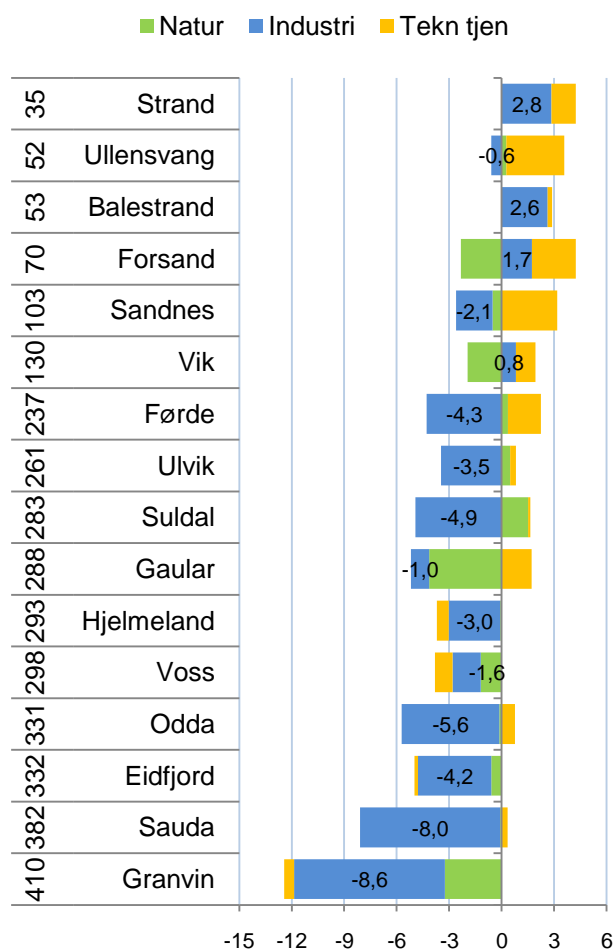
Strand, Balestrand, Forsand og Vik er blant få kommuner som har hatt vekst i antall arbeidsplasser i industrien de siste ti årene.

Noen kommuner har hatt sterk nedgang i industriarbeidsplasser. Granvin har tapt industriarbeidsplasser tilsvarende 8,6 prosent av den samlede sysselsettingen i 2000, mens Sauda har fått redusert sin sysselsetting med åtte prosent på grunn av industrinedgang de siste ti årene.

Ullensvang, Forsand, Sandnes, Førde og Gaular har fått merkbar vekst i antall arbeidsplasser i teknologiske tjenester.

Suldal er eneste kommune med vekst i naturbaserte næringer. Noen kommuner har stor nedgang i naturbaserte arbeidsplasser, som Forsand, Vik, Gaular og Granvin.

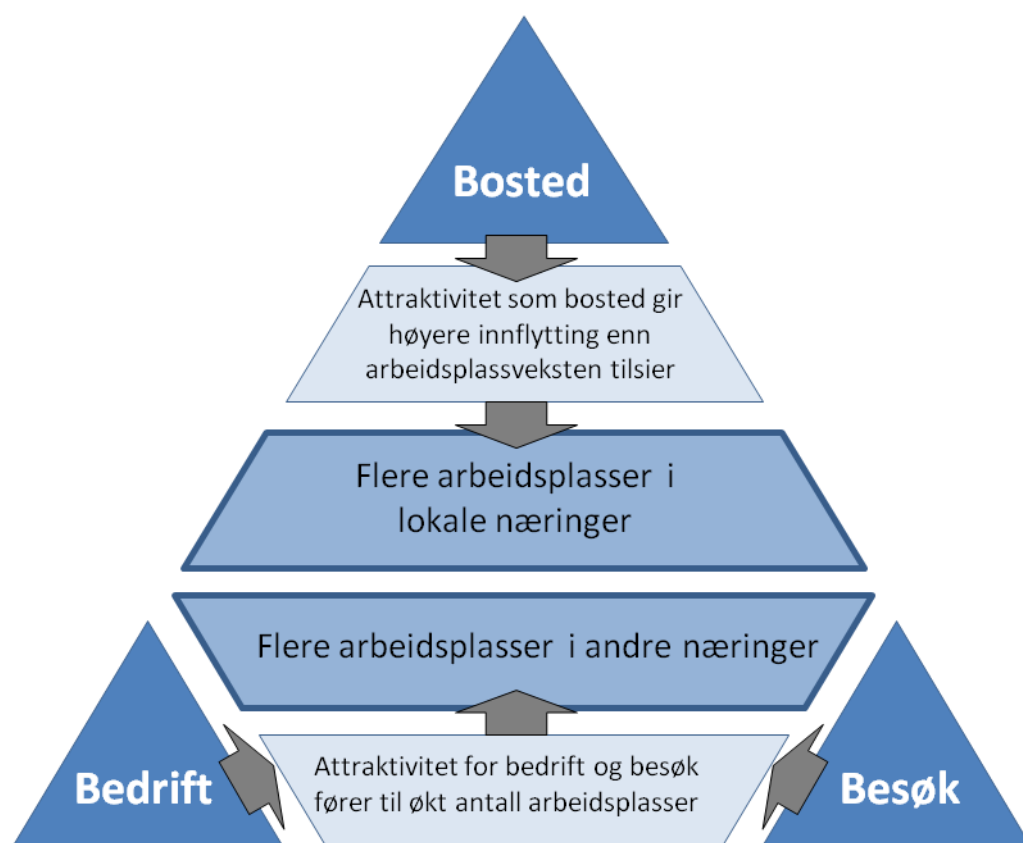
Granvin har tapt arbeidsplasser i alle kategoriene av basisnæringene. Tapet tilsvarende 12 prosent av samlet sysselsetting de siste ti årene.

Figur 65: Utvikling i bidrag til sysselsettingen fra basisnæringene fra 2000 til 2009 i kommunene i Rv13-regionen. Rangering blant de 430 kommunene er vist til venstre.

4.6 Samlet attraktivitet

Det siste vi skal gjøre er å sette de tre attraktivitetsdimensjonene sammen for å se på den samlede attraktiviteten til et sted. Ideen bak Attraktivitetspyramiden er at de tre attraktivitetsdimensjonene til sammen skal forklare et steds utvikling. Det er summen av steders attraktivitet for bedrifter, besøk og bosetting som vil kunne forklare vekst eller nedgang. Attraktivitetspyramiden er en helhetlig modell som kan forklare hvorfor noen steder vokser, mens andre steder har nedgang.

Figur 66: Samlet attraktivitet.

Bedrifts- og besøksdimensjonen påvirker arbeidsplassutviklingen. Steder med høy attraktivitet for bedrifter og besøkende vil få vekst i antall arbeidsplasser i disse næringene. Denne veksten gir positive stimulanser til andre næringer og bransjer, som ulike tjenester, transport og liknende

Steder med høy bostedsattraktivitet får høyere innflytting enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. Dette øker befolkningsgrunnlaget og fører til vekst i lokale arbeidsplasser, som kommunale tjenester, bygg og anlegg, handel for egen be-

folkning og så videre. Høy bostedsattraktivitet gir seg også utslag i en yngre befolkning som vil gi bedre fødselsbalanse de neste årene.

De tre attraktivitetsdimensjonene bidrar på hver sin måte til veksten på et sted. Steder som har høy attraktivitet for alle de tre dimensjonene vil oppnå vekst.

I resten av dette kapitlet vil vi sette de tre attraktivitetsdimensjonene sammen, for å få et mål på samlet attraktivitet.

Samlet attraktivitet for fylkene

Fylkenes samlede attraktivitet, og hvordan de tre dimensjonene har bidratt til denne er vist i figur 67.

Akershus er det fylket som har høyest samlet attraktivitet av alle fylkene, mens Finnmark har lavest samlet attraktivitet. Akershus er ikke best på noen av enkeltindikatorene, men skårer positivt på alle tre.

Det er bare fem fylker som har fått vekstimpulser fra basisnæringene. Foruten Akershus er dette Sør-Trøndelag, Hordaland, Vest-Agder og Rogaland. Sogn og Fjordane, Telemark og Østfold har den mest negative utviklingen i basisnæringene, men Østfold kommer likevel samlet ut på andreplass på grunn av høyest bostedsattraktivitet.

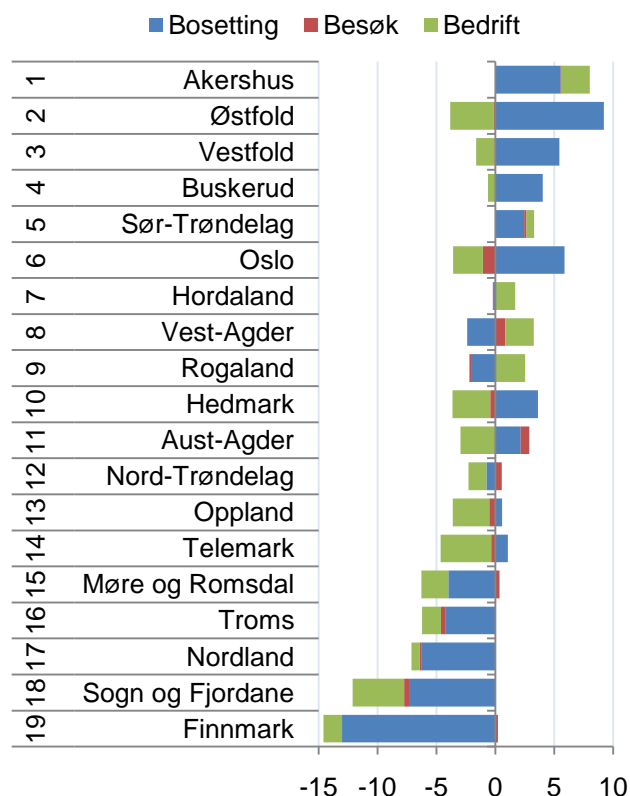
Østlandsfylkene vinner mye på høy bostedsattraktivitet, mens Nord-Norge og Sogn og Fjordane taper mye.

Besøksattraktivitet betyr tilsynelatende mindre for fylkenes utvikling. Her er Agderfylkene vinnere, mens Oslo taper.

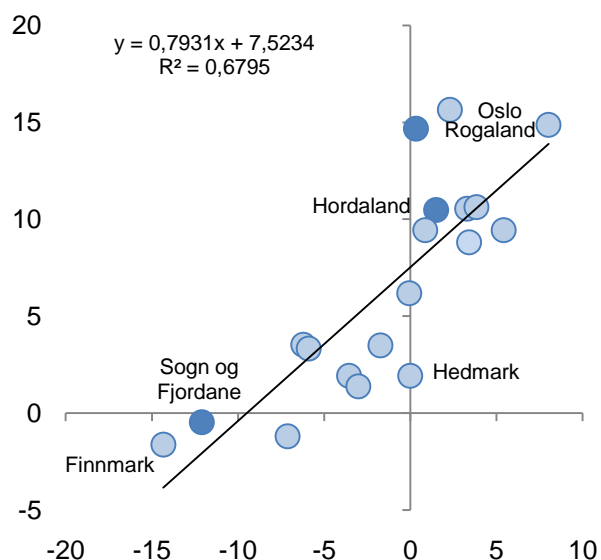
Samlet attraktivitet og befolkningsvekst

Sammenhengen mellom samlet attraktivitet og fylkenes befolkningsutvikling de siste ti årene er vist i figur 68. Utviklingen i samlet attraktivitet forklarer nesten 68 prosent av variasjonen mellom fylkenes befolkningsvekst, som vi kan se av R^2 .

Oslo og Rogaland har en høyere vekst enn forventet. De har hatt høy vekst i bransjer som verken er basis- eller besøksnæringer. De største byene har generelt en tendens til å få høyere vekst enn attraktiviteten tilsier, det å være stor ser ut til å generere vekst i seg selv.

Figur 67: Samlet attraktivitet for fylkene for perioden 2000-2009.

Figur 68: Sammenhengen mellom samlet attraktivitet som vist i figur 67 og befolkningsvekst for perioden 2000-2009.

Samlet attraktivitet for regionene

Når vi ser på endringer, vil en region kunne skåre høyt på alle de tre dimensjonene. Slike regioner vil få svært sterk vekst. Det er imidlertid bare noen få regioner i landet som har fått positivt bidrag fra alle de tre attraktivitetsdimensjonene samtidig de siste ti årene. Det er Øvre Romerike, Bjørnefjorden og Trondheimsregionen, som også er helt i toppen når det gjelder befolkningsvekst.

Vi kan se på vekstimpulsene fra de tre attraktivitetsdimensjonene samlet for regionene i Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane, som vist i figur 69.

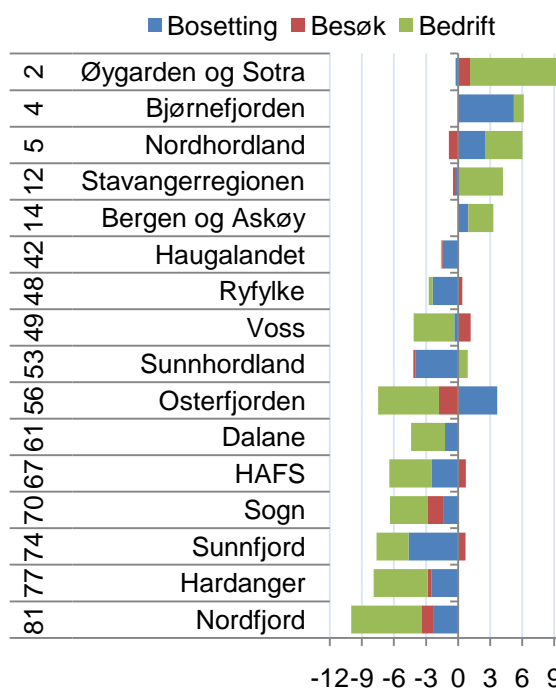
Øygarden og Sotra, Bjørnefjorden og Nordhordland er blant de fem regionene med høyest samlet attraktivitet i landet.

Sunnfjord, Hardanger og Nordfjord er blant de ti regionene med lavest samlet attraktivitet de siste ti årene.

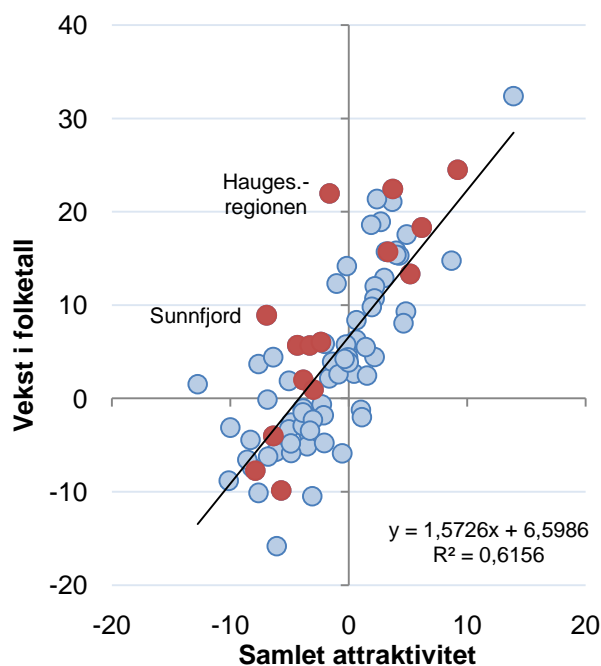
I figur 70 ser vi sammenhengen mellom samlet attraktivitet og folketallsveksten i regionene i Norge i perioden 2000-2009.

Samlet attraktivitet forklarer nesten 62 prosent av forskjellene i folketallsvekst for regionene.

Haugalandet er faktisk den regionen i landet som har størst avvik fra forventet befolkningsvekst. Ut fra samlet attraktivitet skulle befolkningsveksten vært omtrent fem prosent, men Haugalandet har hatt en befolkningsvekst på hele 22 prosent. Sunnfjord har også langt bedre folketallsutvikling enn samlet attraktivitet skulle tilsi. Noe av forklaringen er at disse regionene har hatt mye innvandring og stort fødselsoverskudd. Samtidig har det vært en større vekst i arbeidsplassene utenom basisnæringene og besøksnæringene enn modellen forventer.

Figur 69: Samlet attraktivitet for regionene i Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane for perioden 2000-2009. Ranging mht samlet attraktivitet blant de 83 regionene i landet til venstre.

Figur 70: Sammenhengen mellom samlet attraktivitet og vekst i folketallet i regionene for perioden 2000-2009. Regionene i Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane er røde.

Samlet attraktivitet for kommunene

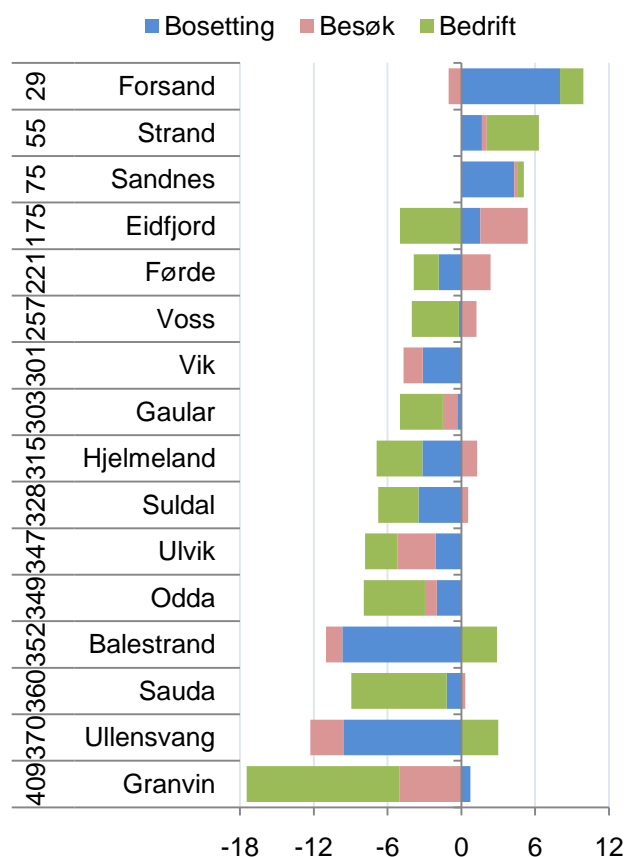
Forsand, Strand, Sandnes og Eidfjord har den høyeste samlede attraktiviteten av regionene i Rv13-regionen de siste ti årene. Forsand og Strand har vært attraktive både som bosted og for bedrifter, mens Sandnes hovedsakelig har vært attraktiv som bosted. Eidfjord har vært mest attraktiv for besøk. Det er bare disse fire kommunene som har vært over middels attraktive samlet sett av kommunene i Rv13-regionen.

Granvin, Ullensvang, Sauda og Balestrand har vært minst attraktive. Granvin og Sauda har tappt mange industriarbeidsplasser og kommer langt ned på grunn av det. Balestrand og Ullensvang har tappt på bostedsattraktivitet.

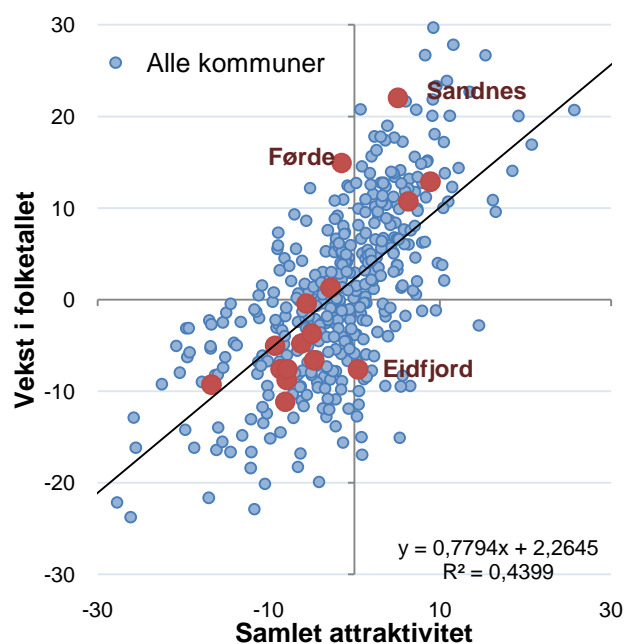
Vi kan se sammenhengen mellom samlet attraktivitet og befolkningsvekst de siste ti årene i figur 72.

Det er to kommuner som har langt bedre befolkningsutvikling enn samlet attraktivitet skulle tilsi. Det er Sandnes og Førde. Dette er store kommuner. Store kommuner drar fordel av å vokse mer enn små, selv med samme attraktivitet. Størrelse synes så være attraktivt i seg selv. Dessuten er dette kommuner med ung befolkning og høye fødselsoverskudd.

Eidfjord har stor nedgang i befolkningen til tross for at kommunen har vært attraktiv samlet sett. Små kommuner i utkantene må tilsynelatende arbeide mye hardere for å få befolkningsvekst.

Figur 71: Samlet attraktivitet i kommunene i Rv13-regioneni perioden 2000-2009. Rangering blant de 430 kommunene i landet er vist til venstre.

Figur 72: Sammenhengen mellom samlet attraktivitet og vekst i folketallet i kommunene for perioden 2000-2009.

ⁱ Alle tallene som er brukt i kapitlet om befolkning og arbeidsplasser er hentet fra SSB, enten fra statistikkbanken på internett, eller fra spesialkjøringer som Telemarksforskning har fått utført av SSB.

ⁱⁱ Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarksforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.

ⁱⁱⁱ Statistikken for nyetableringer starter i 2001, fordi tallene for 2000 ikke er representative. I 2000 førte momsreformen og endring i aksjeloven til unormalt mange nyetableringer.

^{iv} I figuren har vi beregnet hvor stor etableringsfrekvens fylkene ville hatt, dersom de hadde hatt gjennomsnittlig etableringsfrekvens i alle bransjer, og lagt dette ut på den horisontale akse. På den vertikale akse er det den faktiske etableringsfrekvensen. Den oppmerksomme leser vil kanskje se at regresjonslinjen ikke er lagt med beste tilpasning, men at den er tvunget gjennom origo. Det kommer av at en rett fram regresjon ville ha gitt en betaverdi på over 1,4. Dette kommer igjen av at det er en sterk sammenheng mellom bransjestruktur og befolkningsvekst; fylkene som har en positiv bransjestruktur også har sterk befolkningsvekst. En urban bransjestruktur gir høy etableringsfrekvens, og befolkningsveksten i urbane områder stimulerer til nyetablering.